

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Ing. et Bc. Jana Kašická

**Souvislost citové vazby, sebehodnocení a
vědomí vlastní účinnosti u adolescentů.**

**Relationship between attachment,
self-esteem and self-efficacy in adolescents.**

Poděkování

Chtěla bych poděkovat doc. PhDr. Iloně Gillernové, CSc. za velmi cenné rady, zajímavé podněty při zpracování této práce, současně za velkou ochotu a celkově velmi vstřícnou spolupráci. Poděkovat chci také ředitelům i učitelům škol, kteří mi umožnili zrealizovat sběr dotazníků. Můj největší díky patří mému manželovi Andrejovi za lásku a bezpodmínečnou podporu, kterou mi poskytoval po celou dobu psaní této práce. Dále děkuji také svým dětem i tatínkovi, že mi poskytli dostatek času a prostoru na psaní této práce. V neposlední řadě děkuji také všem studentům, kteří si našli čas a dotazník vyplnili. Bez nich by totiž tento výzkum nikdy nevznikl. Všem opravdu moc děkuji.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Moravské Třebové dne 15. 7. 2020

.....

Jana Kašická

Abstrakt

Tato práce si kladla za cíl zmapovat citovou vazbu k rodičům a kamarádovi a zjistit, jakou má tato proměnná souvislost se sebehodnocením a s vědomím vlastní účinnosti v adolescenci. Dalším cílem práce bylo ověřit, zda vědomí vlastní účinnosti mediuje vztah mezi dimenzemi citové vazby a sebehodnocením. Výzkumnou populaci tvořilo 206 adolescentů ve věku 15 – 17 let. Data byla získána pomocí vyplnění dotazníků. Citová vazba v dimenzích „úzkostnosti“ a „vyhýbavosti“ byla zjišťována dotazníkem struktury vztahů Experience in Close Relationships – Relationship Structures Questionnaire (ECR-RS), k měření sebehodnocení byla použita Rosenbergova škála sebehodnocení a k měření vědomí vlastní účinnosti metoda General Self-Efficacy Scale (GSE).

Bylo zjištěno, že téměř všechny dimenze citové vazby vůči matce, otci i vůči kamarádovi mají signifikantní souvislost se sebehodnocením i s vědomím vlastní účinnosti. Pouze u vyhýbavosti vůči kamarádovi byla prokázána nepřímá souvislost. Dále bylo prokázáno, že u chlapců sebehodnocení a vědomí vlastní účinnosti nesouvisí s citovou vazbou ke kamarádovi. U chlapců i dívek byl potvrzen silný vliv vztahu s matkou na úroveň sebehodnocení a vědomí vlastní účinnosti. Vliv vztahu s otcem na úroveň vědomí vlastní účinnosti byl prokázán pouze u chlapců, nikoliv u dívek. Sebehodnocení dívek souvisí stejně jako sebehodnocení chlapců s kvalitou citové vazby k otci.

Mediační analýza zjistila, že vztah mezi jednotlivými dimenzemi citové vazby a sebehodnocením je mediován vědomím vlastní účinnosti v případě vyhýbavosti k matce, k otci a v případě úzkostnosti k matce i ke kamarádovi. Vyšší míra vědomí vlastní účinnosti s většinou dimenzí citové vazby predikovaly vyšší míru sebehodnocení adolescentů.

Pro komplexnost byly ověřovány i doplňující analýzy, zabývající se vzájemnými vztahy mezi jednotlivými proměnnými. Signifikantní souvislosti byly nalezeny mezi dimenzemi citové vazby a počtem přátel, vzděláním matky a akademickým úspěchem. Statisticky významná byla rovněž interakce mezi sebehodnocením a počtem přátel, pohlavím a akademickým úspěchem. Co se týká vědomí vlastní účinnosti, tak byla ověřena signifikantní interakce s pohlavím a typem školy.

V závěrečné části práce jsou diskutované výsledky v souladu s dalšími výzkumy, možná vysvětlení, limity a případné další náměty pro další výzkumy.

Klíčová slova

sebehodnocení, vědomí vlastní účinnosti, úzkostnost, vyhýbavost, adolescence

Abstract

This work aimed to map the attachment to parents and friends and to find out how this variable is related to self-esteem and self-efficacy in adolescence. Another aim of the work was to verify whether the relationship between the dimensions of attachment and self-evaluation mediates one's own effectiveness. The research population consisted of 206 adolescents aged 15-17. The data was obtained by completing questionnaires. Attachment in the dimensions of "anxiety" and "avoidance" was determined by the Experience in Close Relationships - Relationship Structures Questionnaire (ECR-RS), the Rosenberg self-assessment scale was used to measure self-esteem and the General Self-Efficacy Scale (GSE) method to measure self-efficacy.

It was found that almost all dimensions of attachment to mother, father and friend have a significant relationship with self-esteem and self-efficacy. Only in the case of avoidance to a friend, an indirect connection was proven. Furthermore, it was shown that boys' self-esteem and self-efficacy are not related to an attachment to a friend. In boys and girls, a strong influence of the relationship with the mother on the level of self-esteem and of self-efficacy was confirmed. The effect of the relationship with the father on the level of self-efficacy was demonstrated only in boys, not in girls. Girls' self-esteem is related, like boys' self-esteem, to the quality of their attachment to their father.

Mediation analysis found that the relationship between the individual dimensions of attachment and self-esteem is mediated by a sense of self-efficacy in the case of avoidance to mother, to father and in case of anxiety to mother and to a friend. Higher levels of self-efficacy with most dimensions of attachment predicted higher rates of adolescent self-esteem.

For complexity, additional analyzes dealing with the interrelationships between individual variables were also verified. Significant correlations were found between the dimensions of attachment and the number of friends, mother's education and academic success. The interaction between self-esteem and number of friends, gender, and academic achievement was also statistically significant. In terms of self-efficacy, a significant interaction with gender and school type was verified.

In the final part of the work, the results are discussed in accordance with further research, possible explanations, limits and possible other suggestions for further research.

Keywords

Self-esteem, self-efficacy, anxiety, avoidance, adolescence

Obsah

ÚVOD.....	8
LITERÁRNĚ PŘEHLEDOVÁ ČÁST	10
1. ADOLESCENCE	10
1.1. ADOLESCENCE JAKO OBDOBÍ ZMĚN A UTVÁŘENÍ VZTAHU K SOBĚ	10
2. SEBEHODNOCENÍ	12
2.1. SEBEHODNOCENÍ – SELF-ESTEEM	13
3. VĚDOMÍ VLASTNÍ ÚČINNOSTI - SELF-EFFICACY	14
3.1. ZDROJE SELF-EFFICACY	14
4. CITOVÁ VAZBA	15
4.1. CITOVÁ VAZBA V ADOLESCENCI	17
5. VZTAHY MEZI JEDNOTLIVÝMI KONCEPTY	18
5.1. SEBEHODNOCENÍ A SELF-EFFICACY	18
5.2. SEBEHODNOCENÍ A ADOLESCENCE	18
5.3. SELF-EFFICACY A ADOLESCENCE.....	19
5.4. CITOVÁ VAZBA A SEBEHODNOCENÍ V ADOLESCENCI.....	21
5.5. CITOVÁ VAZBA A SELF-EFFICACY V ADOLESCENCI	24
VÝZKUMNÁ ČÁST	27
6. VÝCHODISKA VÝZKUMU.....	27
7. VÝZKUMNÝ PROBLÉM, CÍLE VÝZKUMU A HYPOTÉZY	28
8. DESIGN VÝZKUMNÉHO PROJEKTU	29
8.1. TYP VÝZKUMU	29
8.2. METODY ZÍSKÁVÁNÍ DAT.....	30
8.2.1. Rosenbergerova škála sebehodnocení.....	30
8.2.2. <i>Experiences in Close Relationships – Relationship Structures Questionnaire (ECR-RS)</i>	30
8.2.3. <i>Vědomí vlastní účinnosti – General Self-Efficacy Scale (GSE)</i>	31
8.2.4. <i>Socio-demografické údaje</i>	32
8.3. METODY ZPRACOVÁNÍ A ANALÝZY DAT.....	32
8.3.1. <i>Analýza vnitřní konzistence</i>	32
8.3.2. <i>Testování normality</i>	34
8.3.3. <i>Použité metody</i>	35
8.3.4. <i>Výzkumný soubor</i>	36
8.3.5. <i>Etika výzkumu</i>	36
9. VÝSLEDKY	36
9.1. DESKRIPTIVNÍ STATISTIKY	36
9.2. VÝSLEDKY TESTOVÁNÍ HYPOTÉZ	37
9.3. DOPLŇUJÍCÍ ANALÝZY	48
9.3.1. <i>Vztahy úzkostnosti a vyhýbavosti s dalšími proměnnými</i>	48
9.3.2. <i>Vztahy sebehodnocení a vědomí vlastní účinnosti s dalšími proměnnými</i>	52
SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ	54
10. DISKUSE	55
ZÁVĚR	60

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	62
SEZNAM GRAFŮ	72
SEZNAM OBRÁZKŮ	73
SEZNAM TABULEK	74
SEZNAM ZKRATEK	75
PŘÍLOHA 1	76
PŘÍLOHA 2	78

Úvod

Období dospívání je často v mysli mnoha lidí spojené s „protestem“ vůči rodičům a zvýšenou důležitostí vrstevnických vztahů. Avšak dle mnoha studií se sice význam vrstevníků zvyšuje, ale důležitost vztahu s rodiči neklesá (Macek et al., 2016). Ve vztahu s vrstevníky si dospívající zvyšují svou osobní hodnotu, respektují hodnotu druhých i poznávají hodnotu partnerských vztahů (Macek, 2006). Jedním z nejvýznamnějších konstruktů ovlivňující dobrý a zdravý životní styl v adolescenci se ukázalo být sebehodnocení (Watson, 2018). V současnosti v psychologii chápeme sebehodnocení jako celkový pozitivní či negativní vztah k vlastní osobě. Adolescent je během dospívání zkušěn mnoha různými vývojovými úkoly a zkouškami, které mohou zásadním způsobem ovlivňovat jeho sebehodnocení. Ukazuje se, že vztah s rodiči je ve střední adolescenci ještě velmi důležitý pro celkový pozitivní pocit sebe sama a řada studií přináší zjištění, že kvalita vztahu s rodiči má pro utváření pocitu vlastní hodnoty větší význam než kvalita vztahu s vrstevníky (Fend, Meeus, Helsen, & Vollebergh, cit. dle Macek, 2003).

Mnohé výzkumy o citové vazbě potvrdily, že zkušenosti z raných citových vztahů lidé internalizují do tzv. vnitřních pracovních modelů, které ovlivňují interpersonální vztahy a autonomní regulaci v dospělosti (např. Bartholomew & Horowitz, 1991; Fraley et al., 2011; Hazan & Shaver, 1987). Podle teorie citové vazby jsou vnitřní pracovní modely souborem očekávání o chování, myšlení a cítění druhých i sebe sama. Ovlivňují percepci sociálních situací, důvěru člověka ve svět a druhé i hodnocení sebe samého (Bowlby, 1973). Tento vzorec se z dětství přenáší i do adolescence, v rámci které se odehrává explorace a prozkoumávání sociálního prostředí, zatímco blízký vztah k rodičům zůstává zachován (Goossens et. al., 1998). V období adolescence je citová vazba k rodičům zdrojem podpory a bezpečí při plnění vývojových úkolů (Sandhu, Kaur & Bhatt, 2017).

Self-efficacy neboli vědomí vlastní účinnosti je přesvědčení lidí o vlastních schopnostech a schopnostech organizovat i uskutečnit jednání, díky kterému dosáhnout požadovaného výsledku (Bandura, 1997) a rovněž self-efficacy nabývá v období dospívání zvláštního významu, protože v tomto období by měl vzít jedinec život do vlastních rukou a očekává se od něj řada důležitých rozhodnutí, přijmutí nových rolí i odpovědnosti sám za sebe (Macek, 2003). Self-efficacy je považován za významný faktor ovlivňující duševní zdraví a odolnost při zvládání negativních emocí během adolescence (Caprara & Steca, 2005). Řada výzkumů

potvrdila souvislost mezi vyšším sebehodnocením a vyšším vědomím vlastní účinnosti (Morell et al., 2016), ze které vyplývá, že pokud si člověk osvojí techniky ke zvýšení vědomí vlastní účinnosti, může to pozitivně ovlivnit i jeho sebehodnocení.

Na základě těchto teoretických předpokladů a vzhledem ke skutečnosti, že mě dané téma zajímá i osobně jako matku čtyř dětí, jsem se rozhodla věnovat se ve své diplomové práci vzájemným souvislostem mezi dimenzemi citové vazby vůči rodičům/kamarádovi, sebehodnocením a vědomím vlastní účinnosti. Domnívám se, že zjištění více informací o těchto proměnných by mohlo pomoci k prohloubení poznání o vlivu raných vztahů na utváření pocitu vlastní hodnoty adolescentů, což může současně obohatit porozumění adolescentům i rozšířit možnosti psychologické intervence v kontextu této věkové skupiny.

Literárně přehledová část se zabývá definicí a bližším představením základních pojmů, které se prolínají celou diplomovou prací, a je proto rozdělena do pěti podkapitol – Adolescence, Sebehodnocení, Self-efficacy, Citová vazba a Vztahy mezi jednotlivými koncepty. V rámci všech kapitol a podkapitol se věnuji současně i shrnutí dosavadních výzkumů a získaných poznatků o vzájemných vztazích mezi citovou vazbou, sebehodnocením, vědomím vlastní účinnosti a osobnostními charakteristikami. Tyto kapitoly a podkapitoly jsou klíčové pro empirickou část diplomové práce, jelikož byly východisky pro stanovování testovaných hypotéz.

Empirická část diplomové práce popisuje kvantitativní výzkum. Měřeny byly proměnné úzkostnost a vyhybavost k matce/otci/kamarádovi dotazníkem struktury vztahů Experience in Close Relationships – Relationship Structures Questionnaire (ECR-RS), k měření sebehodnocení byla použita Rosenbergova škála sebehodnocení a k měření vědomí vlastní účinnosti metoda General Self-Efficacy Scale (GSE). Testovány jsou hlavní výzkumné hypotézy, které říkají, že citová vazba má významný vliv na sledované proměnné, tzn. sebehodnocení a self-efficacy, a to i s ohledem na pohlaví respondentů. V rámci zkoumání třetí výzkumné otázky je ověřován vliv vědomí vlastní účinnosti na vztah mezi dimenzemi citové vazby k rodičům/kamarádovi a sebehodnocením. Doplňkové analýzy byly zaměřeny na souvislosti mezi dimenzemi citové vazby, sebehodnocením, self-efficacy a dalšími charakteristikami v souboru respondentů. V práci je citováno podle normy APA (2010).

Literárně přehledová část

1. Adolescence

Postoj společnosti k chápání období adolescence se během historie proměňoval a výzvy, se kterými se adolescenti vyrovnávají, se rovněž liší napříč kulturami (Ferrall & Jackson, 2010). O letech 1890 – 1920 někteří autoři hovoří jako o Věku adolescence (The Age of Adolescence), v těchto letech se také ve větší míře rozšířil pojem adolescence (Arnett, 2007; Ferrall & Jackson, 2010). I když G. S. Hall (1925) vnímal adolescenci jako bouřlivé období, tak dnes řada autorů vnímá adolescenci spíše jako období mezi dětstvím a dospělostí charakteristické řadou pozvolných změn, jež se odehrávají v poměrně dlouhém časovém horizontu, který lze orientačně vymezit druhou dekadou lidského života. Macek (2003) toto období dále dělí na časnou (10-13 let), střední (14-16 let) a pozdní (17-20 let) adolescenci, kdy pro každé z těchto období jsou typické jiné změny či vývojové úkoly. Z ontogenetického hlediska se jedná o proces pohlavního dozrívání, fyzického i duševního rozvoje a sociálního učení v nejširším slova smyslu. Vyznačuje se vývojem v oblasti kognitivní, psychosociální a na rovině emocionální (Macek, 2003). Dominantním úkolem v období adolescence je připravenost vstoupit do stadia dospělosti a předpokládá se, že ovlivní uplatnění jedince v jeho další budoucnosti (Larson & Richards, 1991).

1.1. Adolescence jako období změn a utváření vztahu k sobě

Adolescenti čelí v období dospívání změnám v různých aspektech svého života (Schulenberg, Bryant & O'Malley, 2004). Jedná se o přechodné období života, kdy adolescenti přenášejí hodnoty získané v dětství do dospělosti (Özbay, 1997). Pro období adolescence jsou charakteristické výrazné fyzické změny, ty se týkají především časně adolescence (Larson & Richards). V tomto období stoupá produkce pohlavních hormonů, akceleruje tělesný růst a celé tělo se připravuje na vývoj reprodukční soustavy. Tělesné změny kladou na dospívající vysoké nároky, musí svůj nový vzhled integrovat do vyvíjející se představy o sobě samém. V důsledku těchto změn prožívá skoro polovina adolescentů pokles sebehodnocení v souvislosti s představami o svém těle (Nelson et al. 2018). Trend snižujícího se sebehodnocení je častější u dívek, kdy především předčasně dospívající dívky často přibývají na váze a tvarují se jim ženské křivky, což se stává předmětem zájmu i kritiky ze strany rodičů i vrstevníků (Evans et al., 1991), a proto se musí mnohem častěji ve srovnání se svými vrstevníky vyrovnávat

s negativní představou o svém těle (Kling, Wängqvist, Nelson, Frisén & Syed, 2018; Schmitt-Rodermund & Weichold, Silbereisen, 2003).

U chlapců je naopak růst ramen i celkové zbytnění postavy společností dobře přijímáno, a proto bývají předčasně vyspělí chlapci mezi svými vrstevníky spíše oceňováni. Riziko zde naopak může představovat opožděný tělesný vývoj, který vede k nižší spokojenosti se svým tělem i k negativnějším náladám (Schmitt-Rodermund & Weichold, Silbereisen, 2003). Pro sebehodnocení adolescentů je tak nejvýhodnější dospívat v kontaktu s ostatními spolužáky či vrstevníky, což jim umožňuje pubertální změny sdílet s druhými a ujistit se o jejich normalitě (Janošová, 2008). Tělesné a hormonální změny souvisí rovněž s rostoucím zájmem o opačné pohlaví. Dospívající poprvé prožívají fyzickou přitažlivost opačným pohlavím a setkávají se často s prvními fyzickými projevy citové náklonnosti a ve střední a pozdní adolescenci většina z nich zažívá první pohlavní styk (Janošová, 2008; Kokešová, 2019). Tělesný vývoj a potřeby s ním spojené tak kladou větší nároky na potřebu soukromí adolescentů. Dospívající začínají postupně omezovat tělesný kontakt s rodiči a tento trend je charakteristický pro celé období adolescence doprovázený mírným poklesem komunikace mezi rodiči a adolescentem (Montemayor & Flannery, 1989; Janošová, 2008; Kokešová, 2019).

Období adolescence je rovněž charakteristické kognitivním vývojem a sociálními změnami. Na základě Piagetovy teorie kognitivního vývoje se v adolescenci formuje čtvrtý stupeň vývoje, kterým je stádium formálních operací (Inhelder & Piaget, 1958). V tomto období se stává myšlení komplexnější a abstraktnější, adolescenti dovedou řešit problémy systematictěji, zvažují více hledisek, které současně mezi sebou vzájemně porovnávají (Inhelder & Piaget, 1958). Postupně je vyvinuta krátkodobá i pracovní paměť (Dempster, 1985). V adolescenci se vyvíjí také pozornost a schopnost metakognice (Klaczynski, 2006), kdy si adolescenti umí už učení rozvrhnout na smysluplné celky, zaměřit pozornost na důležité informace a dovedou přemýšlet více o svém vlastním přemýšlení (Israel, 2005). Na adolescenty bývají kladeny již vyšší studijní nároky než na děti v mladším školním věku, konkrétně v České republice přichází první posun v přístupu k učení v časně adolescenci s přechodem na druhý stupeň základní školy, případně s přechodem na víceletá gymnázia. Ještě zásadnější změny pak přicházejí ve střední adolescenci v souvislosti s přestupem na střední školu, kde obvykle na adolescenty čeká kromě náročnějšího a obsáhlejšího kurikula také výzva v podobě nového kolektivu vrstevníků. Význam vrstevnických skupin v adolescenci v každém případě roste (Kokešová, 2019). Společný čas s přáteli strávený třeba jen bezcílným procházením se venku tvoří významnou

část každodenního života dospívajících. Tato přátelství navíc nabývají jiných kvalit ve srovnání s přátelskými vztahy z dětství. V adolescenci se prohlubuje vzájemná důvěra mezi přáteli. Dospívající preferují svěřovat se raději svým nejlepším přátelům než svým rodičům, jejichž vyzvídání mohou na rozdíl od zájmu přátel vnímat negativně jako přemíru kontroly, což může vést k intenzivnějšímu uzavírání se do sebe (Villalobos, Smetana, & Comer, 2015; Kokešová 2019). V některých ohledech mohou dospívající navíc ze strany rodičů pociťovat nepochopení. Jedná se zejména o témata týkající se vzhledu adolescenta či jeho náklonnosti k určitému životnímu nebo hudebnímu stylu (Kokešová, 2019). V tomto kontextu zmiňuje Macek (2003) fenomén subkultury mládeže, tento se týká specifického oblékání adolescentů, slangu, který dospívající užívají, i specifických hudebních stylů. Tyto na první pohled viditelné znaky odlišují skupiny adolescentů nejen mezi sebou, ale často také právě od dospělých a pro adolescenty pak bývají předmětem sebehodnocení.

S obdobím adolescence jsou také spojeny první otázky zahrnující hodnotovou orientaci. Podle Piageta (1997) je v časně adolescenci již plně rozvinuta autonomní morálka. V období od časně k pozdní adolescenci se však proměňují názory na to, co je ve světě spravedlivé (Dalajka & Šerek, 2011). Mimo morálních témat se dospívající začínají zajímat také o politická a společenská témata, která jsou pro ně aktuální. Adolescenti mají možnost postupně se zařazovat do občanského života a náležitostí s ním spojených (Kokešová, 2019). Politická přesvědčení, ke kterým mladí lidé dospějí v pozdní adolescenci, pak zpravidla zůstávají během života stabilní (Hooghe & Wilkenfeld, 2008).

V druhém desetiletí života jsou lidé také schopni bez obtíží přebírat perspektivu druhých osob (Selman & Byrne, 1974). Dospívající si už uvědomují, že ostatní lidé mohou mít odlišný názor, a to i na ně samotné. Ve větší míře přemýšlí o tom, jak je vnímají druzí a jsou citliví k hodnocení od jejich okolí. Adolescenti se učí rovněž adekvátně reagovat na odezvu, kterou jejich vývojové změny vyvolávají u dalších osob (Kokešová, 2019). Uvědomování si sama sebe v komplexních vztazích k ostatním lidem vede v období dospívání ke zvýšené míře sebereflexe, což následně ovlivňuje sebehodnocení (Markus & Wurf, 1987).

2. Sebehodnocení

Počátky sebehodnocení jako moderního psychologického konceptu bývají spojovány s Williamem Jamesem (1980), který je většinou označován jako nejčasnější badatel v oblasti psychologie self (Guindon, 2010). James definoval sebehodnocení jako sebe-ocenění, které se

skládá z pocitů a emocí vztahujících se k self a které jsou v podstatě rovné sebehodnocení. Věřil v souvislost mezi osobními hodnotami, kompetencemi a úspěchem člověka, určitá úroveň sebehodnocení, která je považována za vlastnost, je nezávislá na objektivních okolnostech, na rozdíl od stavového sebehodnocení (state self-esteem), které se proměňuje v souvislosti s prožívanými úspěchy a nezdary (Guindon, 2010). Prvními výzkumníky, kteří dále vyvíjeli teorie sebehodnocení jako signifikantního osobnostního konstruktů zakotveného v empirických výzkumech, byli Morris Rosenberg (1965, 1979) a Stanley Coopersmith (1967). Rosenberg (1965) se zabýval vývojem sebeobrazu během adolescence a také důsledky, které v souvislosti se sebehodnocením postupují až do dospělosti.

V současnosti v psychologii chápeme sebehodnocení jako celkový pozitivní či negativní vztah k vlastní osobě a popisuje míru, jakou si člověk váží sám sebe. Je spojováno s pocitem vlastní hodnoty, vedle výrazné afektivní složky v sobě zahrnuje i kognitivní prvky (Rosenberg, 1979). Předpokladem ke schopnosti sebehodnocení je sebeuvědomění, kdy si člověk musí nejprve uvědomovat vlastní jednání ve vztahu k sobě a k okolnímu světu, teprve potom je schopen jej reflektovat a hodnotit (Kokešová, 2019). Sebehodnocení je významně podmíněno také sociálně. Informace o našich schopnostech a kvalitách si ověřujeme totiž převážně v interakci s okolním světem (Bandura, 1982). V tomto světě vystupujeme v různých rolích, jejichž plnění je obvykle okolím hodnoceno. Proto je sebehodnocení ovlivňováno sociálním srovnáváním (Festinger, 1954).

2.1. Sebehodnocení – Self-esteem

Autorem pojetí sebehodnocení, ke kterému se psychologie nejčastěji obrací, je Rosenberg (1979). V kontextu této koncepce je sebehodnocení chápáno jako globální vztah k vlastní osobě, který je laděn emočně pozitivně či negativně. Tento přístup k sebehodnocení a to, co měří jeho využívaná škála sebehodnocení, se téměř shoduje s obecnou definicí sebehodnocení. V pozdějších letech Rosenberg s kolegy koncepci rozpracoval a oddělil globální self-esteem od self-esteem specifického (Rosenberg, Schooler, Schoenbach, & Rosenberg, 1995). Specifické self-esteem je přitom definováno jako sebehodnocení v konkrétní oblasti. Globální self-esteem se jinak vztahuje k dalším proměnným, než je tomu u specifického sebehodnocení (Rosenberg et al., 1995).

3. Vědomí vlastní účinnosti - Self-efficacy

Self-efficacy, neboli vědomí vlastní účinnosti, je přesvědčení lidí o vlastních schopnostech a schopnostech organizovat i uskutečnit jednání, díky kterému dosáhnout požadovaného výsledku (Bandura, 1997). Dle Bandury (1997) nejsou zásadní pro úspěch člověka jen schopnosti a dovednosti člověka, kterými disponuje, ale také jak těmto schopnostem věří v různých situacích. Tato víra ve vlastní schopnosti ovlivňuje výkon i chování jednotlivce. Vědomí vlastní účinnosti je závislé na kontextu, takže záleží jak na aktivitě, kterou člověk vykonává, tak také na okolnostech, za jakých tuto aktivitu vykonává. Lidé, kteří nevěří svým schopnostem, mohou mít tendenci, díky malým aspiracím a nízkým závazkům ke zvoleným cílům, se těžkým úkolům vyhýbat (Bandura, 1986, 1997). Je pro ně těžší se motivovat a v případě kontaktu s překážkou mohou snadněji dosažení svého cíle vzdát. V případě selhání jim trvá delší dobu, než se s touto skutečností vypořádají, a mohou lehce propadnout stresu či depresi. Oproti tomu lidé s vysokým vědomím vlastní účinnosti považují i těžké úkoly za výzvy, případné překážky je spíše nabudí a chtějí je překonat. Jestliže zažijí neúspěch, tak se jejich vědomí vlastní účinnosti rychle obnoví a pokračují v plnění svých cílů (Bandura, 1997).

3.1. Zdroje self-efficacy

Mezi zdroje vědomí vlastní účinnosti je možné zařadit – vlastní prožití úspěchu, zprostředkovanou zkušenost, verbální přesvědčování, fyziologické a emoční stavy. Podle Bandury (1997) je nejsilnějším zdrojem vědomí vlastní účinnosti prožití vlastního úspěchu, které nejlépe posiluje sebedůvěru v naše schopnosti. Pokud jedinec opakovaně vnímá podané výkony za úspěšné, zvyšuje se mu vlastní sebehodnocení a také self-efficacy. Naopak opakované prožití neúspěchu může vést ke snížení sebehodnocení a self-efficacy. Síla vlivu prožití úspěchu na self-efficacy závisí také na vnímání obtížnosti úlohy jedincem, dále na skutečnosti, zda mu s plněním někdo pomáhal, a do jaké míry si sám myslí, že nutné schopnosti pro dokončení jsou vrozené nebo získané.

Druhým zdrojem podle Bandury (1997) je zprostředkovaná zkušenost, lidé se často setkávají se situacemi, které sami nikdy nezažili, pak se porovnávají s ostatními lidmi (např. spolužáky), kteří v podobných situacích již byli. Následně hodnotí jejich úspěch či neúspěch a srovnávají své možnosti. Se stejným principem operuje i Festingerova teorie sociálního srovnávání, která předpokládá, že jedinec svoje schopnosti srovnává se svým okolím, hlavně s podobnými či blízkými jedinci, pokud nalezne nějaké objektivní kritérium pro srovnání (Festinger, 1957, cit.

dle Bandura, 1997). V případě lepšího zhodnocení vlastního výkonu oproti ostatním se vnímaná self-efficacy zvýší. Naopak ke snížení může dojít v případě výkonu, který si člověk ohodnotí jako horší než jeho referenční skupina (Bandura, 1997).

Dalším zdrojem je přesvědčování, kdy je pro nás jednodušší udržet si naše vědomí vlastní účinnosti, zvláště pokud zrovna čelíme úkolu, na který si nevěříme, když vnímáme podporu od důležitých lidí z našeho okolí. Na druhou stranu je nutné dbát na její realističnost. Pokud je pobízen jedinec svým okolím k nerealisticky vysokým cílům, jichž následně nedosáhne, může to v konečném důsledku snížit jeho víru ve vlastní účinnost (Bandura, 1997).

Posledním zdrojem jsou fyziologické a emoční stavy. Lidé se při hodnocení vlastních schopností zaměřují také na to, jak se cítí fyzicky i psychicky, a to zejména v případě schopností potřebných ve sportu či jiných fyzických aktivitách. Pokud člověk cítí fyzický diskomfort, jako je bolest nebo únava, hodnotí se jako fyzicky neefektivní. Patří sem například interpretace stresové reakce těla. Pokud si tyto spojené fyziologické projevy interpretuje jako známku dysfunkce nebo zranitelnosti, může to snižovat jeho self-efficacy. Pokud však ty samé projevy chápe jako známky připravenosti k podání výkonu, tak to může jeho self-efficacy zvyšovat (Lopez et al., 1997).

Tyto čtyři zdroje informací působí na jedince společně, nikoliv každý izolovaně. Bandura (1997) vnímá jako nejdůležitější prožitek vlastního úspěchu, naproti tomu Lopez et al. (1997) argumentují, že poměr vlivu každého z nich je závislý na konkrétní situaci i na vlastních zkušenostech daného jedince.

4. Citová vazba

Teorie citové vazby je založena na základní myšlence, že lidské chování je organizováno vrozenými behaviorálními systémy, jako je citová vazba, explorace, poskytování péče a sexuálně-reprodukční systém (Mikulincer & Shaver, 2007a). Tento předpoklad vychází z Bowlbyho (1982) primárního výzkumného zájmu o citovou vazbu v dětství, konkrétně z toho, jak kvalita rodičovské péče může ovlivnit funkci exploračního systému dítěte, který usnadňuje získávání a osvojování si nových znalostí a dovedností, včetně emočně regulačních (Mikulincer & Shaver, 2007b). S tím, jak se dítě psychicky i sociálně vyvíjí, se mění i jeho potřeby a emoční pouto mezi ním a mateřskou figurou ztrácí některé funkce. Dítě se stává více samostatné a nezávislé. Pečující osoba však po zbytek dětství i adolescenci zůstává bezpečnou základnou, se

kteřou dítě vyhledává za určitých podmínek kontakt a blízkost (Ainsworth et al., 1979). Tento vzorec se z dětství přenáší i do adolescence, v rámci které se odehrává explorace a prozkoumávání sociálního prostředí, zatímco blízký vztah k rodičům zůstává zachován (Goossens et. al., 1998). V období adolescence je citová vazba k rodičům zdrojem podpory a bezpečí při plnění vývojových úkolů (Sandhu, Kaur & Bhatt, 2017). Stejně jako v raném dětství, tak i v adolescenci je pečující osoba vyhledávána při stresových situacích (Christopherson, 2002). Adolescence je považována za kritické období pro vývoj člověka z hlediska psychických a sociálních změn, pro jejichž zvládnutí je potřebná emocionální podpora (Grzegorzewska & Farnicka, 2016). Proto citová vazba s matkou či jinou pečující osobou, se kterou bylo v raném dětství vytvořeno emoční pouto, zůstává důležitá i v adolescenci. Matka zůstává i pro adolescenty bezpečnou základnou, jejíž podstatou se stává silný vztah, který adolescentovi umožňuje exploraci a podporuje ho ve snaze stát se kognitivně a emocionálně autonomním (Allen et. al., 2007). Z tohoto hlediska je citová vazba důležitým předpokladem pro psychosociální vývoj, a ačkoliv v průběhu adolescence i dospělosti vznikají různé sociální vztahy, které jsou pro člověka dostupné, dostupnost primární vazbové osoby zůstává velmi důležitá (Kochendorfer & Kerns, 2017). Citová vazba v adolescenci je vnímána jako kognitivně-behaviorální konstrukt, který ovlivňuje jak psychický vývoj adolescenta, tak mnohé aspekty v oblasti interpersonálních vztahů (Allen et al., 2007). Cassidy (2001) zjistila, že jistá citová vazba k rodičům souvisí s úspěšností v intimních romantických vztazích. Jistá citová vazba u adolescentů souvisí také s pozitivním sebehodnocením, nižším výskytem depresivních symptomů, pozitivními copingovými strategiemi, školním úspěchem a kariéřní explorací (Sandhu et. al., 2017).

Vzhledem k tomu, že podoba citové vazby se může v průběhu života měnit, je důležité pohlížet na koncept citové vazby z celoživotní perspektivy (Mikulincer & Shaver, 2007a; Brish, 2011). V současnosti patří tato teorie mezi vlivné koncepty vývojové psychologie a lze ji řadit mezi life-span teorie. Funkce citové vazby nevystupuje automaticky do popředí při jakékoliv interakci s vazbovou osobou, ale v případě, kdy jedinec vyhledává oporu a blízkost z důvodu např. ohrožující situace (Mikulincer & Shaver, 2007a). Dřívější výzkum byl založen na předpokladu, že individuální odlišnosti ve stylu citové vazby jsou kategorické, kdy lze jedinci přiřadit jeden ze čtyř odlišných stylů citové vazby (jistá, vyhýbavá, úzkostně-ambivalentní, dezorganizovaná) (Ravitz, Maunder, Hunter, Sthankiya, & Lancee, 2010). Novější výzkumy na základě taxometrického výzkumu potvrzují spíše dimenzionální charakter citové vazby, který odráží odlišnosti fungování dvou klíčových kontrolních procesů citové vazby – míry

úzkostnosti a vyhýbavosti (Fraley & Shaver, 2008). Úzkostná dimenze je charakterizovaná silnou touhou po blízkosti a ochraně ze strany vazbové osoby a intenzivními obavami o její dostupnost. Dimenze vyhýbavosti se vyznačuje preferencí soběstačnosti, emocionální distancí, negativním vnímáním a prožíváním blízkosti ve vztahu a závislosti na vazbové osobě (Kašická, 2017). Jedinec, jehož hodnoty v těchto dimenzích jsou nízké, se vyznačuje jistou citovou vazbou, tedy důvěrou ve vazbovou osobu a očekáváním její dostupnosti v případě potřeby a pocíťování komfortu v blízkém vzájemně závislém vztahu (Mikulincer & Shaver, 2007a). Míra úzkostnosti a vyhýbavosti člověka se může měnit v závislosti na posuzovaných skupinách vazbových osob. Například zatímco k partnerovi může člověk pocíťovat nízkou vyhýbavost a úzkostnost, nemusí to tak být v případě přítele či naopak (Sibley & Overall, 2008). Nicméně v závislosti na určitých životních situacích se může měnit hierarchické uspořádání citové vazby, například partner nemusí být konstantně primární vazbovou osobou (Doherty & Feeney, 2004). Styl citové vazby v dospělosti je tedy dán na jedné straně typem citové vazby, která se zformovala v dětství, a na straně druhé současnými relevantními událostmi (Mikulincer & Shaver, 2007a). V průběhu života nemusí docházet jen ke změně stylu citové vazby, ale i ke změně vazebných postav (Kašická, 2017).

4.1. Citová vazba v adolescenci

Mnohé výzkumy o citové vazbě potvrdily, že zkušenosti z raných citových vztahů lidé internalizují do tzv. vnitřních pracovních modelů, které ovlivňují interpersonální vztahy a autonomní regulaci v dospělosti (např. Bartholomew & Horowitz, 1991; Fraley et al., 2011; Hazan & Shaver, 1987). Podle teorie citové vazby jsou vnitřní pracovní modely souborem očekávání chování, myšlení a cítění druhých i sebe sama. Ovlivňují percepci sociálních situací, důvěru člověka ve svět a druhé i hodnocení sebe samého (Bowlby, 1973). Adolescence ve vývoji vnitřních pracovních modelů přináší na základě vývoje kapacity formálního myšlení, včetně schopností logického a abstraktního uvažování (Keating, 1990, cit. dle Allen & Land, 1999), zcela nový rozměr jejich generalizace a abstrakce (Allen & Land, 1999). V průběhu přechodu do adolescence se význam rodičů jako vazbových osob naplňujících rozdílné funkce citové vazby – jistá základna, bezpečný přístav, vyhledávání blízkosti a separační protest, poměňuje (Macek & Lomičová, 2016). Není však možné konstatovat, že se rodiče pro své dospívající a téměř dospělé děti stávají z hlediska významnosti a blízkosti druhořadými ve srovnání s vrstevníky, přáteli a partnery. I když většina starších adolescentů upřednostňuje v naplňování funkce vyhledávání blízkosti a bezpečného přístavu své přátele a v pozdějším

věku zejména svého partnera či svoji partnerku, tak ve studii Macek & Lomičová (2016) bylo ověřeno, že pozice rodičů zůstává v hierarchii vazbových osob stabilní.

5. Vztahy mezi jednotlivými koncepty

5.1. Sebehodnocení a self-efficacy

Self-efficacy má svoji podstatou blízko k jiným konceptům, např. self-esteem nebo self-confidence, od kterých se ale kvalitativně liší. Self-esteem vyjadřuje subjektivní hodnocení vlastní celkové hodnoty jedince, které může být pozitivní, nebo negativní (Smith & Mackie, 2007). Self-confidence vyjadřuje sebedůvěru, sebejistotu. Podle Bandury (1997) self-confidence sice odkazuje na určitou sílu přesvědčení, ale neposkytuje žádná specifika ohledně úrovně kompetence, ve které si člověk věří. Self-efficacy se oproti tomu vyjadřuje nejen k síle přesvědčení, ale i k úrovni dané kompetence.

Výzkum Morell et al. (2016) potvrdil vyšší sebehodnocení u jedinců s vyšším vědomím vlastní účinnosti. Tuto skutečnost přisuzují důležitosti důvěry ve vlastní schopnosti. To značí, že pokud si člověk osvojí techniky ke zvýšení vědomí vlastní účinnosti, může to pozitivně ovlivnit i jeho sebehodnocení. Pokud své sebehodnocení stavíme na tom, v čem máme vysoké vědomí vlastní účinnosti, může podle Bandury (1997) toto vědomí vlastní účinnost zvyšovat celkové sebehodnocení. Z čehož je možné rovněž usuzovat, že pokud u některých aktivit sice cítíme nízké vědomí vlastní účinnosti, ale nepovažujeme naši schopnost za důležitou či relevantní k našemu celkovému obrazu, nemusí tato aktivita nutně snižovat naše sebehodnocení.

5.2. Sebehodnocení a adolescence

Zdravý životní styl se vyvíjí a proměňuje v průběhu celého života, avšak podpora jeho formování v období adolescence je velmi důležitá (Makinson & Myers, 2003). Sebehodnocení se ukázalo být jedním z nejvýznamnějších konstruktů ovlivňujících dobrý a zdravý životní styl v adolescenci (Watson, 2018). Ten je během dospívání zkoušen mnoha různými vývojovými úkoly a zkouškami, které mohou zásadním způsobem ovlivňovat sebehodnocení adolescenta. Základy sebehodnotících kritérií jsou položeny již v dětství, kdy jsou utvářeny zejména rodiči a jsou považováni v rámci euroamerické kultury za zásadní činitele při formování globálního vztahu k sobě samému (Hytych & Macek, 2010). Spolupodílejícími se osobami jsou také další

dospělé autority a ostatní důležité osoby v rámci rodiny, které rovněž vykonávají výchovné funkce, byť s menším vlivem. Mezi rodičovskou oporou a sebehodnocením existuje poměrně těsný vztah, díky kterému právě podpora ze strany rodič představuje až do rané adolescence jeden z nejsilnějších prediktorů sebehodnocení (Coopersmith, 1967; Rosenberg, 1979). V souvislosti s utvářením identity začínají adolescenti více zvažovat svůj vztah k sobě samým, ale také k druhým osobám. Jejich sociální život je pestřejší než v dřívějších letech, vnímají se tak v širším kontextu, nachází se v různých sociálních rolích (Kokešová, 2019). Na základě postojů k sobě samým, ale i na základě hodnocení druhých si upravují své globální sebehodnocení. S postupujícím časem se na úrovni sebehodnocení s rostoucí tendencí podílí vrstevníci, jejichž vliv je možné v období adolescence srovnávat s vlivem rodičů. Důležitost rodičovské opory během adolescence neklesá, naopak zůstává stále velmi důležitá, přidává se k ní však ještě rostoucí vliv vrstevníků (Blatný a kol., 2010). Macek et al. (2011) uvádí pět konkrétních možností trajektorií, kterými se může v období dospívání sebehodnocení ubírat. Nejpočetnější skupina adolescentů vykazuje podle něj stabilně středně vysoké sebehodnocení v průběhu celého období dospívání. U pětiny respondentů z jeho vzorku se sebevědomí v průběhu adolescence snižuje, po sedmáctém roce jejich života je však patrné mírné zvýšení sebehodnocení. Dále následuje skupina adolescentů se stabilně vysokým sebevědomím, která je téměř stejně početná jako skupina předchozí. U čtrnácti procent adolescentů sebehodnocení v průběhu adolescence vzrostlo. Adolescenti se stabilně nízkým sebehodnocením pak tvoří nejméně početnou skupinu.

5.3. Self-efficacy a adolescence

Self-efficacy poskytuje základ pro motivaci, pohodu a osobní úspěch ve všech oblastech života. Adolescenti se musí vyrovnávat s mnoha možnostmi, které jim život nabízí a vědomí vlastní účinnosti je v tomto životním období důležité (Pajares, 2005). Adolescenti činí různá rozhodnutí týkající se volby povolání (Nauta & Kahn, 2007), ale i partnerských či přátelských vztahů. Pokud si nevěří, že jejich jednání může přinést očekávané výsledky, mají jen malou motivaci vytrvat při překonávání obtíží (Pajares, 2005). Mohou být samozřejmě donuceni k plnění úkolů, které si sami nezvolí, ale jakmile budou mít možnost volby vlastní cesty, tak si určitě vyberou úkoly a činnosti, ve kterých si věří a vyhnou se těm, které vnímají mimo své kompetence (Pajares, 2005). Vědomí vlastní účinnosti je často také považováno za prediktor akademického úspěchu (Zimmerman, 2000), což pro adolescenty může být důležité při průchodu i dokončení střední školy. Podle Macka (1999) nabývá self-efficacy v období

adolescence zvláštního významu, protože v tomto období by měl vzít jedinec život do vlastních rukou. V období adolescence ho čeká mnoho důležitých rozhodnutí, přijetí nových rolí a odpovědnosti sám za sebe. V případě, že má dospívající nízké self-efficacy, představují pro něj všechny související nároky velkou hrozbu a stres. Naopak pro jedince s vysokým self-efficacy není toto období až tak ohrožující a stresové, vše je schopný vnímat jako výzvu.

Řada studií naznačuje, že existuje silná souvislost mezi self-efficacy a akademickým úspěchem, a rovněž ji potvrdili jako významný prediktor akademického úspěchu jedince (Lent et al., 1994; Turner et al., 1991). Dle výzkumu (Salami, 2010) jsou studenti s vysokou mírou self-efficacy pozitivně motivováni v akademických činnostech a jsou optimističtí, také směřují častěji k vysokoškolskému vzdělávání. Self-efficacy je považována za základní prvek přispívající ke spokojenosti adolescentů (Meyer & Kim, 2000). Některé studie došly k odlišným výsledkům, například studie Strelnieks (2005), která došla k závěru, že souvislost self-efficacy a akademického úspěchu je závislá především na vnějších faktorech, jako je pohlaví a socioekonomický status, přičemž self-efficacy se jeví být prediktorem akademických úspěchů především u jedinců s vyšším socioekonomickým statutem.

Studie Pool et al. (2013) odhalila, že klíčovou roli hraje emoční self-efficacy v zaměstnatelnosti absolventů. Self-efficacy v kontextu kariéry má souvislost s výběrem zaměstnání, se schopností najít si zaměstnání, s počtem pracovních pohovorů a s budoucím kariérním úspěchem (Kanfer, Wanberg & Kantrowitz, 2001; Moynihan, Roehling, LePine & Boswell, 2003; Pinguart, Juang & Silbereisen, 2003). Stejně tak existují empirické důkazy, které ukazují, že self-efficacy pozitivně koreluje s mírou zájmu o volbu povolání (Nauta, Kahn, Angell & Cantarelli, 2002). Do studie Puspalthaa & Challappan (2016), která byla zaměřená na self-efficacy adolescentů v Malajsii, bylo vybráno 169 studentů ve věku 17 – 19 roků z různého akademického prostředí. Dotazník měřil sociální a emoční self-efficacy dětí. Předpokládá se, že emoční soběstačnost je schopnost člověka přežít s negativními emocemi (Muris, 2001), zatímco sociální soběstačnost má tendenci odkazovat na schopnost jednotlivce účinně reagovat během mezilidských okolností (Coleman, 2003). K určení úrovně self-efficacy byl využit upravený dotazník self-efficacy pro děti (SEQ-C). Tato studie potvrdila rozdíl v emoční soběstačnosti napříč akademickými schopnostmi, nepotvrdila však významný rozdíl v sociální soběstačnosti napříč akademickými schopnostmi. Dále studie neprokázala významné rozdíly v sociálním a emočním self-efficacy mezi pohlavími.

Ma, Zeng & Ye (2015) potvrdili ve svém výzkumu rozdíly v míře self-efficacy mezi pohlavími, kdy chlapci dosahovali vyšší míry self-efficacy než dívky. V rámci tuzemského výzkumu zaměřeného na genderové rozdíly v míře self-efficacy u adolescentů dosáhly dívky rovněž nižších hodnot než chlapci (Kabeláčová, 2014).

Konstrukt self-efficacy ovlivňuje také osobní pohodu (well-being) jedince. Období adolescence je plné změn a zátěžových situací, kterým musí člověk čelit a správně rozvinuté self-efficacy může působit jako protektivní faktor. Dle výzkumu (Ahmad, Yasien, & Ahmad, 2014) existuje negativní korelace mezi self-efficacy a depresivními projevy, čím vyšší je vnímané self-efficacy, tím menší je u jedince výskyt depresivních syndromů.

Předchozí studie ověřily pozitivní souvislost self-efficacy se sebehodnocením (Caprara & Steca, 2005, Connolly, 1989, Hermann & Betz, 2004, 2006; Smith & Betz 2000, 2002), se sociální účinností (self-confidence) (Anderson & Betz, 2001; Fan & Mak, 1998; Matsushima & Shiomi, 2003; Smith & Betz, 2000) a dovednostmi při řešení problémů (Bilgin & Akkapulu, 2007; Di Giunta, Eisenberg, Kupfer, Steca, Tramontano & Caprara, 2010; Matsushima & Shiomi, 2003). Self-efficacy je považována za významný faktor ovlivňující duševní zdraví a odolnost při zvládnání negativních emocí během adolescence (Caprara & Steca, 2005).

5.4. Citová vazba a sebehodnocení v adolescenci

Výsledky dosavadních výzkumů týkající se vztahu mezi citovou vazbou a sebehodnocení v adolescenci jsou smíšené. První studie na toto téma provedená v 80. letech na vzorku adolescentů 17 – 19 roků potvrdila větší význam vztahu s otcem na sebehodnocení adolescentů (Gecas & Schwalbe, 1986). Studie Patersona a kol. (1994) potvrdila vliv kvality vztahu s matkou i s otcem na celkové sebehodnocení adolescentů, což rovněž odpovídá výsledkům studie Noom et. al. (1999), která se zaměřovala na holandské adolescenty ve věku 12 – 18 roků a potvrdila rovněž vliv otců i matek na sebehodnocení adolescentů.

Pro komplexní pochopení vazeb mezi vnímanou kvalitou vztahu rodičů a adolescentů je důležité rozlišit mezi vztahem otec – dítě a vztahem matka – dítě a následně i mezi otec – syn, otec – dcera, matka – syn a matka – dcera. Z dosavadních výzkumů vyplývá, že například adolescentní dívky uvádějí vyšší kvalitu citové vazby ke své matce a k otci než dospívající chlapci (Buist et al. 2002; Choi et al. 2012), naproti tomu ale Gender Teorie (např. West &

Zimmerman, 1987) naznačuje, že gender je ústředním prvkem pro rodinné role a chování rodičů i dětí. Dle gender teorie je s chlapci a dívkami zacházeno odlišně, chlapci jsou socializováni do mužských genderových rolí, zatímco dívky do ženských genderových rolí. Předpokládá se například, že rodiče budou chlapce více podporovat v samostatnosti. Hypotéza zintenzivnění genderu tvrdí, že v období dospívání se zvyšování rozdílů mezi pohlavími a rodová a adolescentní dynastie stejného pohlaví ještě více liší od rodově-adolescentních dyád opačného pohlaví (Hill & Lynch, 1983). Studie Song et al. (2009) potvrdila „hypotézu stejného pohlaví“, která předpokládá silnější souvislost kvality citové vazby mezi otcem a dítětem se sebevědomím chlapců, a naopak silnější souvislost kvality citové vazby mezi matkou a dítětem se sebevědomím dívek. Naproti tomu studie Liu (2008) ukázala větší význam vztahu s otcem než vztahu s matkou pro sebehodnocení dospívajících dívek. Tyto rozdílné výsledky mohou vycházet z odlišného pojetí obou výzkumů i z odlišných dotazníků využitých pro měření citové vazby mezi rodiči a dospívajícími. V rámci studie Song et. al. (2009) byly také více kontrolovány vzájemné vlivy a byly zohledněny rozdíly v kontextu vzdělání a věkových skupin, což v rámci studie Liu (2008) nebylo kontrolováno.

Ke správnému posouzení vlivu citové vazby mezi rodiči a dětmi na sebehodnocení mladistvých je důležité zohlednit vlivy širšího rodinného a sociálního kontextu (např. Luciano & Orth, 2017). Rodina má hierarchicky organizovaný systém skládající se z menších podsystémů, které jsou vzájemně závislé a současně se vzájemně ovlivňují. Kvalita vztahů mezi rodiči může ovlivňovat sebehodnocení adolescentů, kdy například přítomnost konfliktů mezi rodiči může vést k negativnímu vnímání sama sebe, děti se mohou považovat za příčiny konfliktu a obviňovat se za nesoulad manželského vztahu (Grych et al. 2000). Ze vzájemných vlivů jsou určitě důležité vztahy s vrstevníky (Brown & Larson, 2009; De Goede et. al. 2009). Pro sebehodnocení adolescentů je důležitá příslušnost ke skupině vrstevníků, existence nejlepšího přítele a romantického partnera (Rubin et al. 2006). Pozitivní vliv existence přátelských vztahů na sebehodnocení adolescentů prokázaly například studie (Bagwell et al. 1998; Bishop & Inderbitzen, 1995). Rovněž vliv existence romantického vztahu na sebehodnocení adolescentů prokázaly některé realizované studie (Seiffge-Krenke, 2006; Murray et al. 2000). Partnerské vztahy mohou působit rovněž jako ochranné faktory pro sebehodnocení adolescentů a současně existence přátelských a partnerských vztahů může pomáhat adolescentům v situacích, kdy je vnímaná kvalita vztahu otec - dítě nebo matka – dítě nízká. V těchto momentech může přítel, partner pomáhat adolescentovi zvyšovat jeho pozitivní

vnímání jeho osoby a udržet stabilní pracovní modely, i když jeho vztah s rodiči vnímá jako málo kvalitní.

Studie Keizer et al. (2019) se zaměřila na souvislost citové vazby k rodičům se sebehodnocením adolescentů. Oproti minulým studiím přispěla k výzkumům tím, že oddělila citovou vazbu s otcem a s matkou a zkoumala zvláště jejich souvislost se sebehodnocením synů a dcer. Dále se také zabývala vlivem kvality rodičovského vztahu a vzájemného vztahu s vrstevníky na sebehodnocení adolescentů. Studie vycházela z předpokladů potvrzených v dosavadních studiích, že bezpečná citová vazba s rodiči pozitivně ovlivňuje sebehodnocení adolescentů. Provedená studie kontrolovala i vlivy širšího rodinného a sociálního kontextu. Bylo to proto, že nízká kvalita vztahu mezi rodiči může ovlivňovat negativně sebehodnocení dospívajících. Během dospívání roste význam vztahů s vrstevníky a již realizované studie prokázaly, že vrstevníci mají vliv na sebehodnocení v dospívání. Vzorek tvořilo 542 adolescentů, průměrný věk byl 13,6 let a procento žen bylo 0,51. Jednalo se o adolescenty z holandské kohortové studie Social Development of Adolescents. Tato studie byla zahájena v roce 2004/2005, druhá vlna sběru dat proběhla v roce 2006 a třetí vlna sběru dat v roce 2007. Do konečného vzorku byly vybrány pouze ty děti, které žily s oběma rodiči a měly holandský původ. K posouzení sebehodnocení byl využit dotazník Rosenbergovy stupnice sebehodnocení (dotazník obsahuje 10 prohlášení s vlastním hodnocením). K posouzení kvality citové vazby rodič – dítě byl použit dotazník IPPA, bohužel nebyla využita část dotazníku, která se zaměřuje na citovou vazbu s vrstevníky. K měření vnímané kvality rodičovského vztahu byla využita stupnice SODA, která byla speciálně vyvinuta pro tuto studii. A pak bylo zjišťováno, kolik mají adolescenti dobrých přátel a zda mají romantického partnera. Tato studie ukázala, že kvalita citové vazby mezi matkou a adolescentem ovlivňuje sebehodnocení jak dcer, tak synů, rovněž vnímaná kvalita vztahu mezi rodiči ovlivňuje sebehodnocení adolescentů. I přes zvyšující se čas strávený s přáteli a romantickými partnery zůstávají matky primární postavou i během adolescence a mladé dospělosti. Skutečnost, že studie našla souvislost mezi vnímanými změnami v rodičovském vztahu a sebehodnocením synů i dcer, zvyšuje význam začlenění celého rodinného systému do budoucích intervencí.

Vzhledem k tomu, že sebehodnocení je spojeno s delikvencí, zneužíváním návykových látek, depresí, hněvem a agresivitou, je vhodné zahrnout rodičovský vztah mezi oblastmi, ve kterých by mohlo dojít k intervenci. Změny ve vnímané kvalitě citové vazby s otcem se projevily pouze ve změně sebehodnocení dcer, nikoliv synů. Zdá se, že vztah otce – dcery je do určité míry

jedinečný. Oproti očekávání nebyla prokázána souvislost mezi změnami ve vzájemných vztazích s vrstevníky a sebehodnocením adolescentů. Tato studie se ale zaměřovala pouze na změny v přítomnosti nejlepších přátel a romantických partnerů, neměřila kvalitativní hodnocení citové vazby. Celková zjištění mohla poznamenat také specifika holandské společnosti – Nizozemí má nejvyšší podíl žen pracujících na částečný úvazek ze všech evropských zemí, je zde silně vnímaná ideologie „muž – živitel“ a „žena – matka“. Holanští muži tráví nejméně času se svými dětmi a holandské matky dvakrát více než holanští otcové. V longitudinálním výzkumu autorů Allen et al. (1994) se ukázalo, že projevy vyšší autonomie a dobrého vztahu k rodičům vedou k vyššímu sebehodnocení a vyššímu stupni vývoje ega adolescentů.

Macek a Ježek (2007) ve svém výzkumu podpořili důležitost vztahu s rodiči pro formování sebehodnocení adolescentů, přičemž vřelost rodičů a důvěra k nim se ukázaly mít větší vliv na sebehodnocení adolescentů než vztahy s vrstevníky.

5.5. Citová vazba a self-efficacy v adolescenci

Klíčovým pojmem v rámci teorie citové vazby v dospělosti je koncept vnitřních efektivních vzorců. Podle Bowlbyho si lidé v prvních letech svého života vytvářejí vlastní vnitřní efektivní vzorce založené na jejich zkušenostech s vazebnými osobami. Tyto vzorce pomáhají člověku porozumět a interpretovat jevy, předpovídat události a sestavovat plány (Botvin, 2002). Výzkumy prokázaly, že kladná citová vazba s rodiči se projevuje u adolescentů vyšším sebevědomím, vyšší úrovní psychického přizpůsobení, vyšší angažovaností a vyšší snahou najít správné řešení. V průběhu adolescence se citová vazba přesouvá i k jiným osobám než k rodičům, a to zejména směrem k vrstevníkům (Bretherton, 1992). Patterson a jeho kolegové (1994) dospěli k závěru, že kvalita citové vazby ovlivňuje utváření identity, sociální kompetence a optimalizaci sebevědomí. Řada výzkumů prokázala souvislost mezi citovou vazbou a životní spokojeností (Sheldon et al., 1995; Vimer et al., 1997; Palmer, 2003; Brackett, 1985). Dle Sheldona (1995) prožívají lidé s jistou citovou vazbou větší životní spokojenost a nižší beznaděj oproti lidem s nejistou citovou vazbou. Pocit smutku a neklidu je často považován za překážku ve způsobu plnění úkolů (Fraleay, 2004). Lidé s bezpečnou citovou vazbou dokážou úzce spolupracovat s ostatními a rovněž se na ně spolehnout. Pro lidi s vyhýbavou citovou vazbou je obtížné se přiblížit k druhým lidem a mají obavu se na ostatní spoléhat. Co se týká souvislosti citové vazby k rodičům a vlastní účinnosti, tak této souvislosti

se věnovala například studie Amiri et al. (2013), do studie bylo zapojeno 369 studentů z různých škol a byli testováni dotazníkem na posouzení citové vazby v dospělosti (Hazan & Shaver, 1987) a škálou self-efficacy (Sherer et al., 1982). Tato studie neprokázala rozdíly mezi pohlavími, ale výsledky byly signifikantní v kontextu stylu citové vazby a potvrdily rozdíly mezi self-efficacy u lidí s jistou citovou vazbou a u lidí s vyhýbavou nebo ambivalentní citovou vazbou. Bezpečná citová vazba snižuje strach z neúspěchu, zlepšuje rozhodovací kompetence, zlepšuje schopnost řešit problémy i kritické myšlení, obecně má za následek změnu vědomí vlastní účinnosti a zvyšuje tím životní spokojenost a potažmo i duševní zdraví jedinců.

Smith (2007) ve shodě s Dehyadegary et al. (2014) potvrzují klíčovou roli rodičů ve vývoji self-efficacy jedinců i v období adolescence. V rámci jejich studií byl nalezen vliv rodičovského stylu na rozvoj self-efficacy u adolescentů. Výsledky potvrzují, že respondenti, jejichž rodiče jsou zdravě autoritativní (vyžadují určitý výkon, ale zároveň svým potomkům i emočně odpovídají a jsou asertivní), dosahují vyšší míry self-efficacy, než respondenti, kteří mají rodiče autoritativní ve smyslu despotického (požadují velký výkon, ale současně jsou citově chladní a nesnesou odmlouvání) (Smith, 2007; Dehyadegary et. al., 2014).

Dle metaanalýzy Mattanah et al. (2011) se prokázalo, že jistá citová vazba má střední a až pozitivní vliv na akademickou úspěšnost, sociální schopnosti, sebehodnocení, vědomí vlastní účinnosti i na genderovou identitu mezi vysokoškoláky. Současně se potvrdilo, že citová vazba ovlivňuje schopnost přizpůsobit se a celkový vývoj od dětství až do mladé dospělosti (např. Brumariu & Kerns 2010; Laible et al. 2000). Studie Mattanah a kol. (2011) zjistila, že jistá citová vazba je spojena s lepšími mezilidskými vztahy, s vyšším sebehodnocením, vyšší sebeúctou i vyšší self-efficacy. Rovněž uvádí, že společně mohou tyto faktory snižovat úroveň stresu a potažmo zvyšovat úroveň subjektivně vnímané spokojenosti.

Několik studií potvrdilo, že self-efficacy může zprostředkovávat vztah mezi citovou vazbou s rodiči a subjektivně vnímanou spokojeností vysokoškoláků (např. Wright & Perrone, 2010). Studie Guo (2019) se zabývala životní spokojeností mladých dospělých v Číně a sledovala souvislost mezi rodinným fungováním, attachmentem s matkou, vztahem s vrstevníky a s vlastní účinností, současně ověřovala mediační efekt self-efficacy na vzájemný vztah mezi citovou vazbou a subjektivní spokojeností mladých dospělých. Vzorek tvořilo 538 vysokoškoláků, z čehož bylo 193 mužů a 345 žen, průměrný věk 19,61 roků. Výsledky prokázaly vyšší úroveň osobní spokojenosti mladých dospělých u jedinců z úplných rodin

oproti jedincům z neúplných rodin. V kontextu neúplných rodin bylo rovněž možné sledovat nižší úroveň citové vazby s matkou s nižší úrovní vzájemných vztahů a celkově s nižším vědomím vlastní účinnosti, což potažmo ovlivňovalo subjektivní úroveň osobní spokojenosti. Výzkum Guo (2019) potvrdil mediační efekt nejisté citové vazby k matce v případě neúplné rodiny, kdy tato ovlivňuje negativně subjektivně vnímanou spokojenost dětí. Tato zjištění mohou naznačovat, že u jedinců z neúplných rodin je nejistá citová vazba k matce významným rizikovým faktorem pro subjektivně vnímanou spokojenost mladých dospělých. Self-efficacy rovněž zprostředkovává vztah mezi citovou vazbou k matce a subjektivně vnímanou spokojeností vysokoškoláků.

Tamannaefar a Motaghedifard (2014) zjistili, že self-efficacy a subjektivně vnímaná spokojenost spolu významně souvisejí. Jedinci s nejistou citovou vazbou měli nízké sebehodnocení, což následně ovlivňovalo jejich self-efficacy a pocit pohody.

Výzkumná část

Ve druhé části diplomové práce se dostáváme k popisu metodologie vlastního výzkumu, výzkumného souboru, zpracování a analýze dat a k následné interpretaci statistických výsledků.

6. Východiska výzkumu

Z uvedených poznatků vyplývá, že rodiče jsou pro adolescenty důležití a většina na ně stále spoléhá (Arnett, 2004). Význam rodičů jako vazbových osob se proměňuje, ale jsou pro své děti stále významní (Macek & Lomičová, 2016) a jejich pozice v hierarchii vazbových osob ve srovnání s vrstevníky, přáteli a partnery zůstává stabilní (Macek & Lomičová, 2016). Výsledky dosavadních výzkumů zaměřující se na souvislost mezi citovou vazbou a sebehodnocením v adolescenci nejsou jednotné. Většina potvrzuje vliv vztahu s rodiči na sebehodnocení adolescentů (Paterson et al., 1994; Noom et al., 1999 apod.), některé se však liší při odděleném zkoumání vlivu vztahu s otcem a vztahu s matkou a na druhou stranu při rozlišení vztahu otec-syn, otec-dcera, matka-syn a matka-dcera.

Konstrukt self-efficacy ovlivňuje subjektivně vnímanou osobní spokojenost jedince. Období adolescence je plné změn a zátěžových situací, kterým musí člověk čelit a správně rozvinuté self-efficacy může působit jako protektivní faktor (Caprara & Steca, 2005). Předchozí studie ověřily pozitivní souvislost self-efficacy se sebehodnocením (Caprara & Steca, 2005; Connolly, 1989; Hermann & Betz, 2004, 2006; Smith & Betz, 2000, 2002), se sociální účinností (self-confidence) (Anderson & Betz, 2001; Fan & Mak, 1998; Matsushima & Shiomi, 2003; Smith & Betz, 2000) a dovednostmi při řešení problémů (Bilgin & Akkapulu, 2007; Di Giunta, Eisenberg, Kupfer, Steca, Tramontano & Caprara, 2010; Matsushima & Shiomi, 2003). Self-efficacy je považována za významný faktor ovlivňující duševní zdraví a odolnost při zvládnání negativních emocí během adolescence (Caprara & Steca, 2005). Některé studie rovněž prokazují vliv vyšší self-efficacy a jisté citové vazby na vyšší úroveň sebehodnocení (Allen et al., 1994) a naopak jiné studie prokázaly nízké sebehodnocení u jedinců s nejistou citovou vazbou, což potažmo negativně ovlivňovalo úroveň jejich self-efficacy (Tamannaifar et al., 2014). Studie Guo (2019) potvrdila mediační efekt self-efficacy na vztah mezi citovou vazbou s rodiči a subjektivně vnímanou spokojeností adolescentů.

7. Výzkumný problém, cíle výzkumu a hypotézy

Cílem práce je v návaznosti na tato zjištění prověřen souvislosti citové vazby k rodičům, sebehodnocení a vlastní účinnosti v adolescentní populaci.

V souvislosti s poznatky předchozích studií jsou formulovány následující výzkumné otázky a hypotézy.

VO1: Jak spolu souvisí citová vazba k rodičům, sebehodnocení a vědomí vlastní účinnosti v adolescenci?

H1: Vyšší míra vyhýbavosti ve vztahu k matce souvisí s nižším sebehodnocením a s nižším vědomím vlastní účinnosti.

H2: Vyšší míra úzkostnosti ve vztahu k matce souvisí s nižším sebehodnocením a s nižším vědomím vlastní účinnosti.

H3: Vyšší míra vyhýbavosti ve vztahu k otci souvisí s nižší mírou sebehodnocení a s nižší mírou vědomí vlastní účinnosti.

H4: Vyšší míra úzkostnosti ve vztahu k otci souvisí s nižší mírou sebehodnocení a s nižší mírou vědomí vlastní účinnosti.

H5: Vyšší míra vyhýbavosti ve vztahu ke kamarádovi souvisí s nižším sebehodnocením a s nižším vědomím vlastní účinnosti.

H6: Vyšší míra úzkostnosti ve vztahu ke kamarádovi souvisí s nižším sebehodnocením a s nižším vědomím vlastní účinnosti.

VO2: Jsou rozdíly v souvislosti mezi citovou vazbou a sebehodnocením a vědomím vlastní účinnosti mezi chlapci a dívkami v adolescenci?

H7: Vyšší míra vyhýbavosti/úzkostnosti ve vztahu k matce souvisí u chlapců s nižším sebehodnocením a s nižším vědomím vlastní účinnosti.

H8: Vyšší míra vyhýbavosti/úzkostnosti ve vztahu k matce souvisí u dívek s nižším sebehodnocením a s nižším vědomím vlastní účinnosti.

H9: Vyšší míra vyhýbavosti/úzkostnosti ve vztahu k otci souvisí u chlapců s nižším sebehodnocením a s nižším vědomím vlastní účinnosti.

H10: Vyšší míra vyhýbavosti/úzkostnosti ve vztahu k otci souvisí u dívek s nižším sebehodnocením a s nižším vědomím vlastní účinnosti.

H11: Vyšší míra vyhýbavosti/úzkostnosti ve vztahu ke kamarádovi souvisí u chlapců s nižším sebehodnocením a s nižším vědomím vlastní účinnosti.

H12: Vyšší míra vyhýbavosti/úzkostnosti ve vztahu ke kamarádovi souvisí u dívek s nižším sebehodnocením a s nižším vědomím vlastní účinnosti.

VO3: Jaký vliv má v období adolescence vědomí vlastní účinnosti na vztah mezi citovou vazbou k rodičům/kamarádovi a sebehodnocením?

H13: Vyšší míra vědomí vlastní účinnosti ovlivňuje vztah mezi dimenzemi citové vazby k rodičům/kamarádovi a sebehodnocením.

8. Design výzkumného projektu

8.1. Typ výzkumu

Vzhledem k povaze výzkumného problému byla zvolena kvantitativní výzkumná metoda, která pracuje se stanovenými hypotézami a pomocí statistických metod ověřuje jejich správnost. Výzkumný soubor byl získán metodou příležitostného výběru. Nejdříve byla provedena pilotáž na 5 vybraných respondentech, zda jsou otázky srozumitelné. S možností účasti na výzkumu byly osloveny 4 školy. Do výzkumu se zapojila tři gymnázia a jedna střední škola (Gymnázium a Letecká střední odborná škola v Moravské Třebové, Gymnázium a Jazyková škola ve Svitavách, Gymnázium v Poličce a Integrovaná střední škola v Moravské Třebové). Prostřednictvím škol byly distribuovány informace o výzkumu společně s informovaným souhlasem k participaci žákům a jejich rodičům. V případě zájmu o účast ve výzkumu bylo třeba, aby žák i jeho rodič (zákonný zástupce) podepsali informovaný souhlas. Kompletní znění informovaného souhlasu je zobrazeno v Příloze 1. Data byla sbírána ve vyučovacích hodinách za mé osobní účasti. Před samotným sběrem dat byli žáci obeznámeni s průběhem a účelem výzkumu a byli informováni, že účast ve výzkumu je dobrovolná a že je možno ji kdykoli ukončit. Následně byly žákům rozdány papírové dotazníky. Na jejich vyplnění dostali neomezené množství času, obvykle však sběr dat netrval déle než 20 minut. Dotazník (Příloha 2) měl 6 částí: výroky týkající se dimenzí citové vazby (úzkostnost,

vyhýbavost) k matce, k otci, ke kamarádovi, výroky týkající se sebehodnocení, výroky týkající se vlastní účinnosti a doplňující údaje (socio-demografické údaje, prospěch, vzdělání rodičů). Respondenti byli zároveň ujisti o tom, že informace, jež dobrovolně poskytnou, jsou anonymní a budou využity pouze pro účely diplomové práce.

8.2. Metody získávání dat

V rámci výzkumu byly použity tři sebehodnotící dotazníky – Rosenbergerova škála sebehodnocení, Experiences in Close Relationships – Relationship Structures Questionnaire (ECR – RS) – dotazník na zjištění dimenzí citové vazby a General Self-Efficacy Scale – dotazník obecné vlastní efektivity.

8.2.1. Rosenbergerova škála sebehodnocení

Pro měření sebehodnocení byla využita Rosenbergova škála sebehodnocení (Rosenberg, 1965; Rosenberg, 1979) v českém překladu. Škála obsahuje 10 položek, prostřednictvím kterých respondent hodnotí svůj vztah k sobě. Otázky se zaměřují na téma vlastní hodnoty a spokojenosti se sebou samým (např. *„Myslím, že jako člověk mám přinejmenším stejnou hodnotu jako druzí.“* nebo *„Jsem se sebou vcelku spokojený/spokojená.“*) nebo se cítí tak, jako by selhal a byl k ničemu (Dziak, 2017). Jednotlivé výroky jsou hodnoceny na čtyřbodové Lickertově škále (1 = zcela souhlasím, 2 = spíše souhlasím, 3 = spíše nesouhlasím, 4 = nesouhlasím). Pět otázek je formulováno kladně (souhlasná odpověď implikuje vyšší sebehodnocení), pět záporně (souhlasná odpověď implikuje nižší sebehodnocení). Pro lepší práci s daty byly kladné položky reverzně rekódované tak, aby vyšší skóre odpovědi vyjadřoval vyšší sebehodnocení.

8.2.2. Experiences in Close Relationships – Relationship Structures Questionnaire (ECR-RS)

Pro zjištění dimenzí citové vazby byl použit dotazník struktury vztahů Experience in Close Relationships – Relationship Structures Questionnaire (ECR-RS; Fraley, Heffernan, Vicary, & Brumbaugh, 2011), který je zkrácenou verzí revidovaného dotazníku ECR-R (Fraley, Waller, & Brennan, 2000), jež vychází z původní verze ECR (Brennan, Clark, & Shaver, 1998), který přeložili do českého jazyka Michalčáková, Lacinová, Bouša a Schlesingerová (2011). ECR-RS měří dvě dimenze – „úzkostnost“ a „vyhýbavost“ (*attachment-related anxiety*,

attachment-related avoidance). Dotazník se skládá z devíti otázek s formátem odpovědí na sedmibodové likertově škále (1 - silně nesouhlasím, 7 - silně souhlasím). Položky 1–6 měří vyhýbavost a položky 7–9 úzkostnost. Nízké skóry odpovídá nízké úrovni vyhýbavosti nebo úzkostnosti. Dimenze úzkostnosti reprezentuje míru, v jaké mají lidé tendenci dělat si starosti s obavami souvisejícími s citovou vazbou, jako je dostupnost a vnímavost druhých (3 položky, příklad položky: *Často si dělám starosti, že na mně partnerovi skutečně nezáleží.*). Dimenze vyhýbavosti reprezentuje míru, do jaké je lidem nepříjemné otevírat se druhým a být na nich závislý (6 položek, příklad položky: *Raději partnerovi nedávám najevo, jak se v hloubi duše cítím.*), čím vyšší skóre na dimenzích, tím více úzkostnosti a vyhýbavosti je projevováno v citové vazbě (Fraley, Heffernan, Vicary, & Brumbaugh, 2011). Přesné znění položek je uvedeno v Příloze 2. Reliabilita pro dimenzi úzkostnosti je $\alpha = 0,815$ a pro dimenzi vyhýbavosti $\alpha = 0,877$.

Řada studií se zaměřovala na ověřování platnosti různých měřících nástrojů citové vazby a byly zjištěny různé úrovně spolehlivosti. Dobrá spolehlivost ECR u starších osob byla ověřena studií (Bodner & Cohen-Fridel, 2010). V případě použití ECR-R byla naměřena nejvyšší úzkostnost u mladých dospělých a nejnižší ve středním věku a u starších dospělých, vyhýbavost byla nejvyšší ve středním věku a nejnižší u mladých a starších dospělých (Chopik et al. 2013). Metoda byla v rámci studie Fraleyho et al. (2011) administrována online 23000 respondentům, zahrnovala adolescenty i dospělé, kteří poskytovali informace o citové vazbě k matce, otci, partnerovi a nejlepšímu příteli. Metoda se ukázala jako reliabilní (od $\alpha = 0,80$ po $\alpha = 0,92$) i validní nástroj k měření citové vazby v různých vztahových kontextech. Další studie (da Rocha, Morais Peixoto, de Cassia Nakano, da Motta & Wiethaeuper, 2017; Feddern Donbaek & Elklit, 2014; Moreira, Martins, Gouveia & Canavarro, 2015) potvrdily, že ECR-RS je metoda z psychometrického hlediska vhodná k měření citové vazby u adolescentů a dospělých. Metoda byla adaptována i do českého prostředí a statistické analýzy ukázaly přijatelné psychometrické vlastnosti a potvrdily faktorovou strukturu s dvěma faktory, s vyhýbavostí a úzkostností (Cvrčková, 2017). Úzkostnost a vyhýbavost jsou faktory citové vazby z hlediska teorie a u metody ECR-RS tímto byla v českém prostředí ověřena konstruktová validita.

8.2.3. Vědomí vlastní účinnosti – General Self-Efficacy Scale (GSE)

Původně vytvořená škála pro obecné vědomí vlastní účinnosti obsahovala 20 položek (Luszczynska et al., 2005). Později škálu zkrátili na 10 položek, které se využívají dodnes.

Dotazník má vysokou vnitřní konzistenci, Cronbachova alfa se pohybuje mezi 0,75 a 0,91. Všechny položky jsou formulovány pozitivně. Respondenti odpovídají na čtyřbodové Likertově škále, přičemž 1 – neplatí, 4 – platí. Výsledné skóre je suma všech odpovědí. Tudiž čím vyšším skóre, tím vyšší vědomí vlastní účinnosti (Luszczynska et al., 2005). Rychlá administrace je velkým plusem pro respondenty, stejně rychlé a jednoduché je i vyhodnocení dotazníku, které se provádí prostým součtem číselných odpovědí. Respondent tak může získat minimálně 10 a maximálně 40 bodů. Průměrný skór autoři udávají jako 29,28 (Schwarzer & Jerusalem, 1995). České znění dotazníku vytvořil Jaro Křivohlavý spolu s původními autory (Křivohlavý, Schwerzer, and Jerusalem, 1993). V použitém dotazníku bylo z položky číslo 2 „Když se někdo postaví proti mně, mohu nalézt způsob, jak dosáhnout toho, čeho dosáhnout chci.“ upraveno slovo „nalézt“ na „nalézt“, což zní v současnosti přirozeněji. Položky se zaměřují na víru ve vlastní schopnost vyřešení problému, dosažení cílů a zvládání situací. Například „Vynaložím-li na to potřebné úsilí, pak mohu nalézt řešení téměř pro každý problém.“ nebo „Když stojím před určitým problémem, pak mě napadá hned několik způsobů, jak se s ním vypořádat.“. Cronbachova alfa pro tuto škálu vyšla 0,87 u kohorty z roku 2007 a 0,88 u kohorty z roku 2019.

8.2.4. Socio-demografické údaje

Mezi demografické údaje respondentů byl zařazen věk, pohlaví, počet přátel, s kým žijí ve společné domácnosti, typ rodiny (úplná, neúplná, znovu složená), počet sourozenců, pořadí mezi sourozenci, vzdělání matky, vzdělání otce, akademický úspěch a typ studované školy.

8.3. Metody zpracování a analýzy dat

Veškeré údaje z dotazníků bylo zapotřebí transformovat na data, se kterými bude možné statisticky pracovat. K tomuto účelu byl využit program Microsoft Office Excel 10, ve kterém byly připraveny datové matice pro statistické testování v programu SPSS Statistics 17.

8.3.1. Analýza vnitřní konzistence

Před testováním hypotéz byla provedena analýza, zda jsou data připravena na testování, či zda budou vhodné určité úpravy. Na úvod bylo nutné zajistit konzistentnost škál odpovědí v rámci každého okruhu otázek. K tomuto účelu byl využit koeficient Cronbachova alfa. Tato statistická metoda měří míru vnitřní konzistence položek a nabývá hodnot od 0 do 1, přičemž

hodnota 0,7 a více znamená vysokou konzistenci a reliabilitu. Hodnoty Crombachova alfa pro jednotlivé okruhy otázek jsou uvedeny v Tabulce 1. Vzhledem ke skutečnosti, že u některých veličin bylo nutné škálu odpovědí rekódovat, neboť některé položky byly škálované reverzně, jsou v tabulce uvedeny hodnoty Crombachova alfa před úpravou a po úpravě.

Okruh otázek	Crombachovo alfa	
	Před úpravou	Po úpravě
Sebehodnocení	-0,010	0,848
Citová vazba – matka	-0,173	0,829
Citová vazba – otec	-0,089	0,879
Citová vazba – kamarád	0,328	0,806
Vědomí vlastní účinnosti	0,830	-
Vyhýbavost k matce	-0,106	0,854
Vyhýbavost k otci	0,161	0,884
Vyhýbavost ke kamarádovi	-0,151	0,876
Úzkostnost k matce	0,732	0,732
Úzkostnost k otci	0,827	0,827
Úzkostnost ke kamarádovi	0,818	0,818

Tabulka 1 – Crombachova alfa

V rámci dotazníku použitého k měření sebehodnocení byla zjištěna nekonzistentnost ve škále odpovědí a bylo spočteno záporné Crombachovo alfa (-0,010). Toto vychází ze skutečnosti, že otázky 1,3,5,7 a 10 jsou formulovány pozitivně a naopak otázky 2,4,6,8 a 9 jsou formulovány negativně. Pro další vyhodnocování je vhodné mít škály sjednocené, tedy aby odpověď 1 vždy vyjadřovala souhlas směrem k nízkému sebevědomí a odpověď 4 souhlas směrem k vysokému sebevědomí. Proto u negativních otázek (2,4,6,8 a 9) došlo k rekódování odpovědí, po této úpravě je Crombachova alfa 0,848, což už znamená dobrou míru vnitřní konzistence položek.

Analogický postup byl zvolen i v rámci dotazníku využitého k měření dimenzí citové vazby, kdy původní hodnoty Crombachova alfa byly nízké (- 0,173, - 0,089, 0,328, - 0,106, 0,161, -0,151, 0,732, 0,827, 0,818) a nasvědčovaly nekonzistentnosti v datech. Otázky 1 – 4 jsou formulovány pozitivně a otázky 5 – 9 negativně, protože i v tomto případě byly negativně formulované položky rekódovány. Po těchto úpravách jsou hodnoty Crombachova alfa ve vyhovujících hodnotách. Dotazník na měření vědomí vlastní účinnosti má dobrou míru konzistence odpovědí (Crombachovo alfa = 0,830), a proto nebylo nutné provádět úpravy.

Na základě realizovaných úprav bylo možné spočtením průměrných hodnot u každého respondenta získat míru souhlasu u všech klíčových veličin (sebevědomí, vyhýbavost vůči matce/otci/kamarádovi, úzkostnost vůči matce/otci/kamarádovi a vědomí vlastní účinnosti). Výsledná hodnota subškál měření sebehodnocení mohla nabývat hodnot 1-5, subškál vědomí vlastní účinnosti 1 - 4 a v případě měření dimenzí citové vazby hodnot 1 – 7. U sebehodnocení a vědomí vlastní účinnosti vyšší hodnota znamenala vyšší míru dané proměnné. Vzhledem k tomu, že negativně položené otázky v dotazníku na zjištění dimenzí citové vazby byly rekódovány, tak vyšší hodnota znamenala nižší míru dané dimenze, takže například vyšší hodnota vyhýbavosti vůči matce znamenala nižší míru vyhýbavosti vůči matce.

8.3.2. Testování normality

Pro správnou volbu metody statistického testování je třeba vědět, zda zvolené proměnné pochází z normálního rozdělení. Normalita proměnných byla hodnocena Shapiro-Wilkovým testem. Nulová hypotéza tohoto testu předpokládá, že daná proměnná má normální rozdělení. Test vyhodnocujeme na základě jeho tzv. p-hodnoty, kterou porovnááme s hladinou významnosti $\alpha = 0,05$. Pokud je p-hodnota hodnota větší než hladina významnosti α , nevyvrácíme hypotézu o normálním rozdělení testované proměnné. Pokud však je p-hodnota nižší nebo rovna hodnotě α , nulovou hypotézu vyvrácíme a nepotvrdili jsme tak normální rozdělení testované proměnné. Z výsledků uvedených v tabulce 3 vyplývá, že pouze proměnná vědomí vlastní účinnosti má normální rozdělení ($p = 0,124$), u ostatních proměnných nelze normální rozdělení předpokládat. Vzhledem k této skutečnosti byly v dalším testování použity metody neparametrického testování - jde o metody, jejichž předpokladem není normální rozdělení testovaných proměnných.

	Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	p-hodnota
Sebehodnocení	0,983	206	0,016
Citová vazba matka	0,960	206	0,000
Citová vazba otec	0,974	206	0,001
Citová vazba kamarád	0,962	206	0,000
Vědomí vlastní účinnosti	0,989	206	0,124
Vyhýbavost k matce	0,973	206	0,000
Vyhýbavost k otci	0,974	206	0,001
Vyhýbavost ke kamarádovi	0,916	206	0,000
Úzkostnost k matce	0,746	206	0,000
Úzkostnost k otci	0,798	206	0,000
Úzkostnost ke kamarádovi	0,943	206	0,000

Tabulka 2 – Testy normality

8.3.3. Použité metody

K ověření první a druhé výzkumné otázky byl využit Spearmanův korelační koeficient, k testování třetí výzkumné otázky byla použita lineární regrese, tato metoda spočívá v tom, že souborem bodů v grafu proložíme přímkou a zjistíme míru kvality tohoto modelu. K vyhodnocení byl použit koeficient determinace R^2 . Tento koeficient měří míru kvality regresního modelu tím, že vyjadřuje, jaký podíl variability závislé proměnné model vysvětluje. Následně byla provedena mediační analýza k ověření interakce mezi jednotlivými dimenzemi citové vazby, vědomím vlastní účinnosti a sebehodnocením, kdy jako mediátor bylo zařazeno vědomí vlastní účinnosti.

V rámci doplňkové analýzy byly, vzhledem k typu proměnných a ke skutečnosti, že u proměnných nelze předpokládat normalitu rozdělení, zvoleny neparametrické testy. Konkrétně byly použity 2 testy: Mann-Whitnevův test a Kruskal-Wallisův test. V případě, že testovaná proměnná má jen 2 kategorie, byl využit Mann-Whitneyův test, pokud má více kategorií, jednalo se o Kruskal-Wallisův test. Oba tyto testy v nulové hypotéze předpokládají shodu mediánů v obou (Mann-Whitney) /všech testovaných populacích (Kruskal-Wallis). Pro proměnnou akademický úspěch byl použit Spearmanův korelační koeficient, jelikož jde o spojitou proměnnou.

8.3.4. Výzkumný soubor

Výzkumný soubor tvořilo 206 respondentů ve věku 15 - 17 let ($M = 15,8$, $SD = 0,7$), z toho bylo 74 chlapců a 132 dívek. Z analýzy byly na začátku vyřazeny odpovědi 2 respondentů, kteří uvedli, že nemají otce. Z respondentů žilo 164 v úplné rodině, 32 jich žilo v rodině neúplné a 10 ve znovu složené, 103 respondentů mělo jednoho sourozence, 25 nemělo žádného sourozence, 46 mělo 2 sourozence a 32 z nich mělo více než 3 sourozence, 142 respondentů studovalo gymnázium, jeden respondent byl studentem střední odborné školy bez maturity a 63 studovalo střední odbornou školu s maturitou. 87 respondentů studovalo s posledním průměrem školních známek v rozmezí 1,0 – 1,4, 66 s průměrem v rozmezí 1,5 – 2,0, 40 s průměrem v rozmezí 2,1 – 2,9 a 13 s průměrem v rozmezí 3,0 – 5,0.

8.3.5. Etika výzkumu

Při sběru dat byl kladen velký důraz na zajištění anonymity, bylo důležité, aby respondenti pochopili, že opravdu není možné zjistit konkrétní odpovědi jednotlivců na otázky. Věnovala jsem velkou pozornost tomu, aby všichni porozuměli, že výstup z výzkumu bude souhrnný a jednotlivá data budou zcela anonymní.

9. Výsledky

9.1. Deskriptivní statistiky

Tabulka 3 shrnuje deskriptivní statistiky proměnných použitých při analýzách. Jak je z tabulky patrné, tak nejvyšší průměrná hodnota v rámci dimenzí citové vazby je u úzkostnosti k matce ($M = 6,1$) a následně u úzkostnosti k otci ($M = 5,7$). Naopak nejnižší průměrné hodnoty v kontextu dimenzí citové vazby jsou u vyhýbavosti k otci ($M = 3,6$) a následně u vyhýbavosti k matce ($M = 4,6$). Vzhledem k faktu, že nižší hodnoty u vyhýbavosti a úzkostnosti znamenají vyšší úroveň těchto dimenzí, tak dané hodnoty znamenají, že respondenti prožívají v průměru nejvyšší vyhýbavost k otci a k matce a nejnižší míra byla zaznamenána v úzkostnosti k matce a k otci. Je zřejmé, že dimenze vyhýbavosti dosahuje celkově vyšší úrovně než dimenze úzkostnosti.

Co se týká variability hodnot v rámci dílčích dimenzí citové vazby, tak největší variabilita hodnot se projevila v rámci úzkostnosti ke kamarádovi ($SD = 1,6$) a v rámci vyhýbavosti k otci

(SD = 1,5), naopak nejmenší variabilita je pak u vyhýbavosti ke kamarádovi (SD = 1,2) a u úzkosti k matce (SD = 1,3).

Hodnoty sebehodnocení (M = 2,7) a vědomí vlastní účinnosti (M = 2,8) dosahují srovnatelných hodnot, kdy u vědomí vlastní účinnosti je nižší variabilita dat (SD = 0,5) a jedná se celkově o nejnižší variabilitu v rámci všech proměnných.

	Průměr	Medián	Modus	Směrodatná odchylka	Minimum	Maximum
Sebehodnocení	2,7	2,7	2,5	0,6	1,1	3,9
Citová vazba matka	5,1	5,2	5,4	1,1	1,6	7,0
Citová vazba otec	4,3	4,3	4,1	1,4	1,0	6,9
Citová vazba kamarád	5,3	5,4	6,0	1,0	1,2	7,0
Vědomí vlastní účinnosti	2,8	2,8	2,7	0,5	1,0	4,0
Vyhýbavost k matce	4,6	4,7	3,3	1,3	1,2	7,0
Vyhýbavost k otci	3,6	3,7	4,3	1,5	1,0	6,8
Vyhýbavost ke kamarádovi	5,5	5,8	6,7	1,2	1,3	7,0
Úzkostnost k matce	6,1	6,7	7,0	1,3	1,3	7,0
Úzkostnost k otci	5,7	6,3	7,0	1,6	1,0	7,0
Úzkostnost ke kamarádovi	4,8	5,0	7,0	1,6	1,0	7,0
Věk	15,8	16,0	16,0	0,7	15,0	17,0

Tabulka 3 – Deskriptivní statistiky

9.2. Výsledky testování hypotéz

Souvislost úzkosti a vyhýbavosti ve vztahu k rodičům a ke kamarádům a sebehodnocení a vědomí vlastní účinnosti v adolescenci.

Pro ověření hypotéz 1. - 6. byl použit Spearmanův korelační koeficient. Souhrnné výsledky korelační analýzy jsou uvedeny v tabulce 4. Většina vztahů byla prokázána jako statisticky významná na 5% hladině významnosti, jako nevýznamný se jeví pouze vztah vědomí vlastní účinnosti a vyhýbavosti ve vztahu ke kamarádovi. Závislost sebehodnocení a vyhýbavosti ve vztahu ke kamarádovi je nepřímá, Spearmanův korelační koeficient je záporný, a lze tento vztah interpretovat tak, že čím vyšší vyhýbavost ve vztahu ke kamarádovi tím větší sebehodnocení. U ostatních statisticky významných vztahů jde o přímou závislost, Spearmanův korelační koeficient je kladný – s růstem hodnot jedné proměnné rostou hodnoty druhé proměnné. Vzhledem ke skutečnosti, že hodnoty pro dimenze citové vazby jsou ve smyslu k významu dimenze opačné (čím nižší hodnota, tím vyšší úzkostnost nebo vyhýbavost), tak prokázání statistické významnosti znamená, že s růstem úzkostnosti, vyhýbavosti klesá

sebehodnocení i vědomí vlastní účinnosti. Výjimkou pak je vztah mezi vyhýbavostí ve vztahu ke kamarádovi a vědomím vlastní účinnosti a již zmiňovaného vztahu mezi vyhýbavostí ve vztahu ke kamarádovi a sebehodnocením.

Tabulka 4 ukazuje, že sebehodnocení má statisticky významný vztah se všemi dimenzemi. Středně silný vztah má s vyhýbavostí vůči matce ($r = 0,395$, $p < 0,05$), vyhýbavostí k otci ($r = 0,370$, $p < 0,05$), úzkostností k matce ($r = 0,323$, $p < 0,05$), úzkostností k otci ($r = 0,351$, $p < 0,05$) a s úzkostností ke kamarádovi ($r = 0,343$, $p < 0,05$). Slabý negativní vztah pak má sebehodnocení s vyhýbavostí vůči kamarádovi ($r = -0,154$, $p < 0,05$).

Vědomí vlastní účinnosti má statisticky významný vztah se všemi dimenzemi s výjimkou vztahu s vyhýbavostí vůči kamarádovi. Středně silný vztah má rovněž s vyhýbavostí vůči matce ($r = 0,271$, $p < 0,05$) a vůči otci ($r = 0,237$, $p < 0,05$). Slabé pozitivní vztahy byly nalezeny ve vztahu s úzkostností k matce ($r = 0,170$, $p < 0,05$) a k otci ($r = 0,165$, $p < 0,05$).

	Sebehodnocení		Vědomí vlastní účinnosti	
	Korelační koeficient	P-hodnota	Korelační koeficient	P-hodnota
Vyhýbavost k matce	0,395	0,000	0,271	0,000
Vyhýbavost k otci	0,370	0,000	0,237	0,001
Vyhýbavost ke kamarádovi	-0,154	0,027	-0,021	0,763
Úzkostnost k matce	0,323	0,000	0,170	0,015
Úzkostnost k otci	0,351	0,000	0,165	0,018
Úzkostnost ke kamarádovi	0,343	0,000	0,248	0,000

Tabulka 4 – Závislost sebehodnocení a vědomí vlastní účinnosti na úzkostnosti/vyhýbavosti ve vztahu k matce/otci/kamarádovi

Jsou rozdíly v souvislosti mezi citovou vazbou a sebehodnocením a vědomím vlastní účinnosti mezi chlapci a dívkami v adolescenci?

Pro ověření hypotéz H7 – H12 byl použit Spearmanův korelační koeficient. Souhrnné výsledky korelační analýzy jsou uvedeny v tabulce 5. Řada vztahů byla prokázána jako statisticky významná na 5% hladině významnosti, u souvislosti se sebehodnocením i s vědomím vlastní účinnosti se u chlapců jeví jako nevýznamné vztahy s vyhýbavostí ke kamarádovi ($p = 0,127$) a s úzkostností ke kamarádovi ($p = 0,203$). V kontextu sebehodnocení dívek to pak byly vztahy s vyhýbavostí ke kamarádovi ($p = 0,253$) a u vědomí vlastní účinnosti

ve vztahu s vyhýbavostí k otci ($p = 0,115$) a s úzkostností k matce ($p = 0,445$) i k otci ($p = 0,580$).

U ostatních statisticky významných vztahů jde o přímou závislost, Spearmanův korelační koeficient je kladný – s růstem hodnot jedné proměnné rostou hodnoty druhé proměnné. Z tabulky vyplývají následující skutečnosti. Nejsilnější vztah byl nalezen mezi sebehodnocením dívek a vyhýbavostí k matce ($r = 0,484$, $p < 0,05$), ale rovněž mezi sebehodnocením chlapců a vyhýbavostí k otci ($r = 0,475$, $p < 0,05$). Středně silný vztah byl rovněž nalezen mezi sebehodnocením dívek a úzkostností vůči kamarádovi ($r = 0,416$, $p < 0,05$).

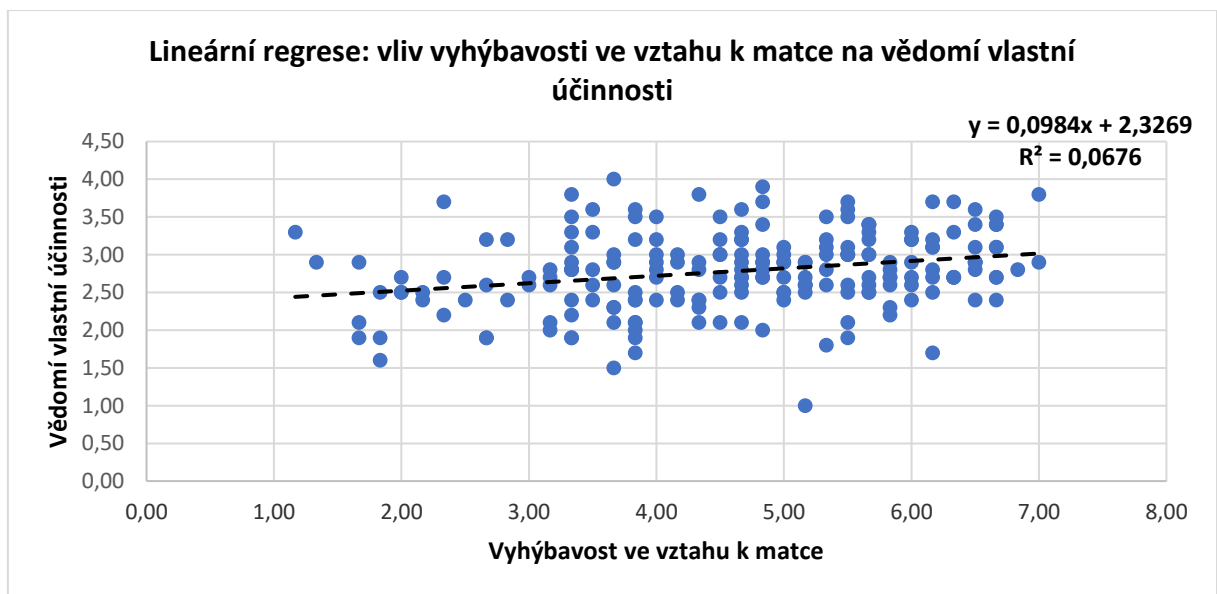
V kontextu vědomí vlastní účinnosti byly u chlapců nalezeny středně silné vztahy s vyhýbavostí k matce ($r = 0,234$, $p < 0,05$), k otci ($r = 0,353$, $p < 0,05$), s úzkostností k matce ($r = 0,394$, $p < 0,05$) i k otci ($r = 0,360$, $p < 0,05$). U dívek to pak byly středně silné vztahy s vyhýbavostí k matce ($r = 0,350$, $p < 0,05$) a s úzkostností ke kamarádovi ($r = 0,251$, $p < 0,05$). Z výsledků vyplývá, že citová vazba ke kamarádovi nemá souvislost u chlapců ani se sebehodnocením, ani s vědomím vlastní účinnosti. U dívek byl prokázán poměrně silný vztah mezi sebehodnocením a úzkostností ke kamarádovi ($r = 0,416$, $p < 0,05$), středně silný vztah mezi vědomím vlastní účinnosti a úzkostností ke kamarádovi ($r = 0,251$, $p < 0,05$). A velmi slabý pozitivní vztah byl pak identifikován mezi vědomím vlastní účinnosti a vyhýbavostí ke kamarádovi ($r = 0,186$, $p < 0,05$).

	Vyhýbavost (průměr)			Úzkostnost (průměr)		
	Matka	Otec	Kamarád	Matka	Otec	Kamarád
chlapci sebehodnocení	0,369	0,475	0,179	0,318	0,308	0,150
p-hodnota	0,001	0,000	0,127	0,006	0,007	0,203
chlapci vědomí vlastní účinnosti	0,234	0,353	0,000	0,394	0,360	0,222
p-hodnota	0,045	0,002	0,997	0,001	0,002	0,057
dívky sebehodnocení	0,484	0,265	0,265	0,327	0,355	0,416
p-hodnota	0,000	0,002	0,253	0,000	0,000	0,000
dívky vědomí vlastní účinnosti	0,350	0,138	0,186	0,067	0,049	0,251
p-hodnota	0,000	0,115	0,033	0,445	0,580	0,004

Tabulka 5 - Závislost sebehodnocení a vědomí vlastní účinnosti na úzkostnosti/vyhýbavosti ve vztahu k matce/otci/kamarádovi u chlapců a dívek

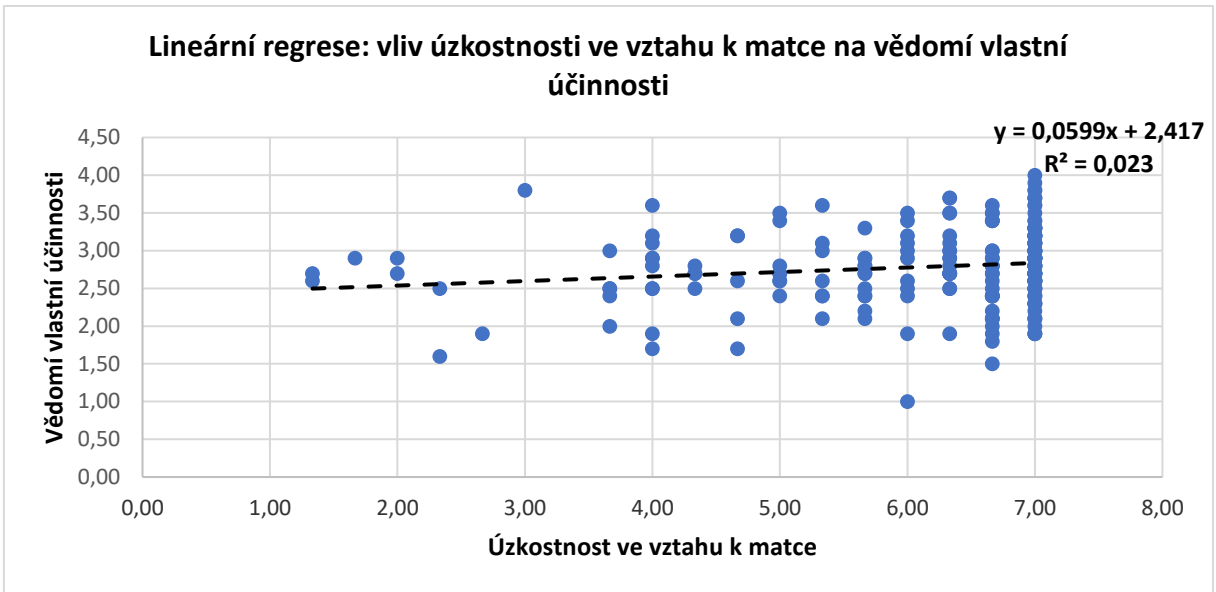
Jaký vliv má v období adolescence vědomí vlastní účinnosti na vztah mezi citovou vazbou k rodičům/kamarádovi a sebehodnocením?

Třetí výzkumná otázka byla ověřena nejdříve lineární regrese, kterou zachycuje 6 následujících grafů. Koeficient determinace R^2 nabývá velmi nízkých hodnot (nejvíce 0,0676 – viz Graf 1) ve všech testovaných vztazích - to značí, že mezi proměnnými není silný lineární vztah.

Graf 1 – Lineární regrese – vliv vyhýbavosti ve vztahu k matce na vědomí vlastní účinnosti

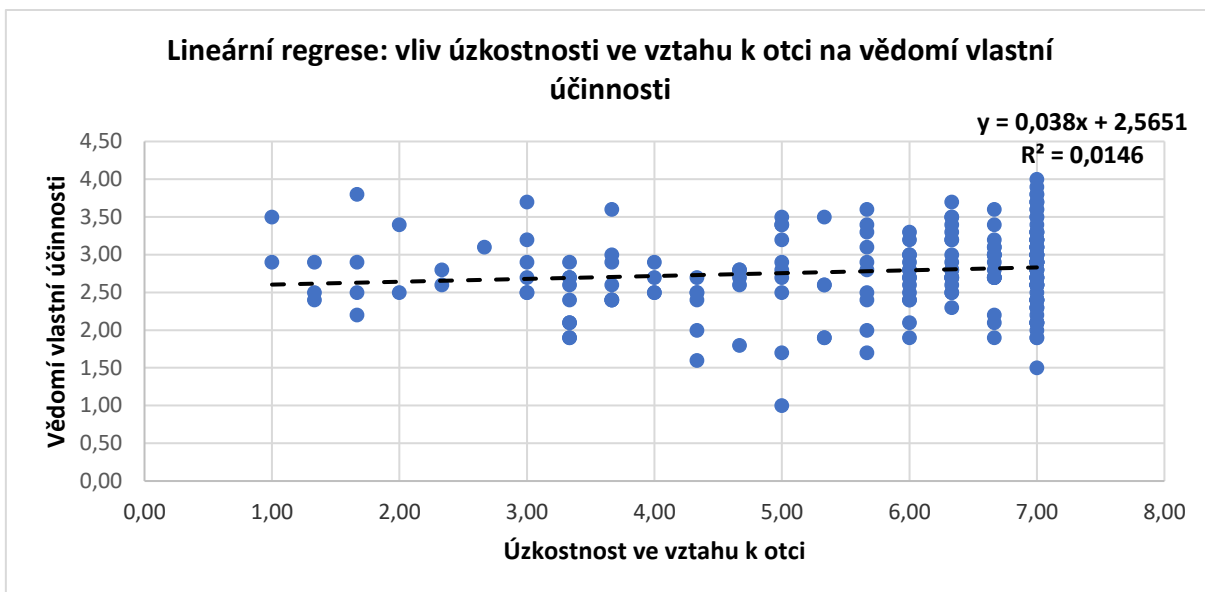

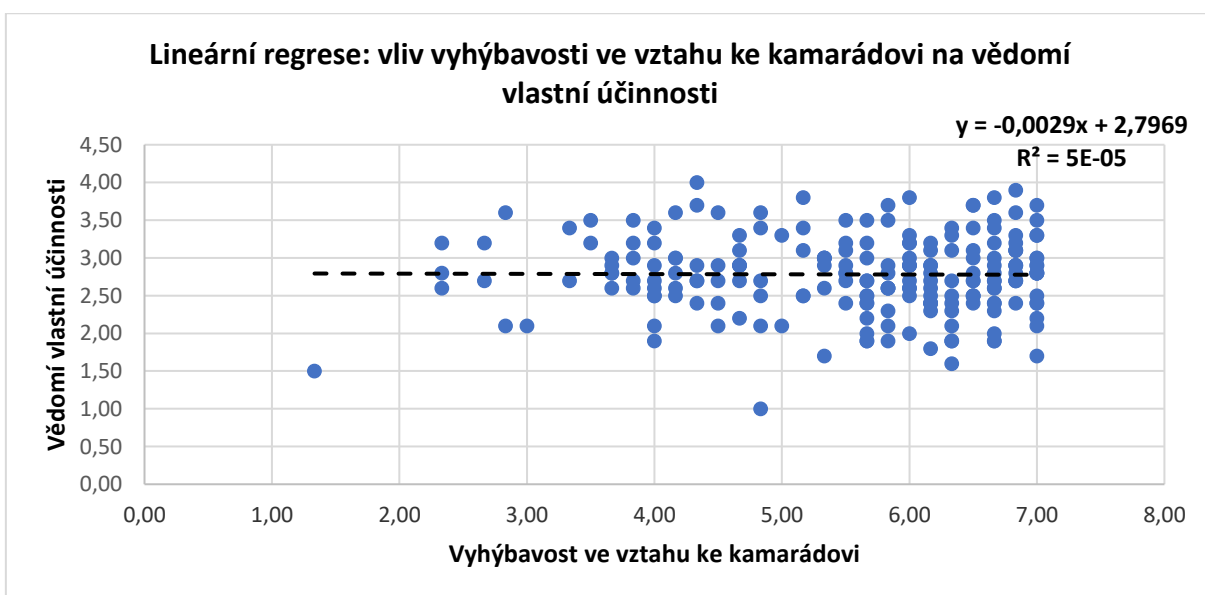
Graf 2 – Lineární regrese – vliv úzkostnosti ve vztahu k matce na vědomí vlastní účinnosti

Graf 3 - Lineární regrese – vliv vyhýbavosti ve vztahu k otci na vědomí vlastní účinnosti

Graf 4 – Lineární regrese – vliv vyhýbavosti ve vztahu ke kamarádovi na vědomí vlastní účinnosti

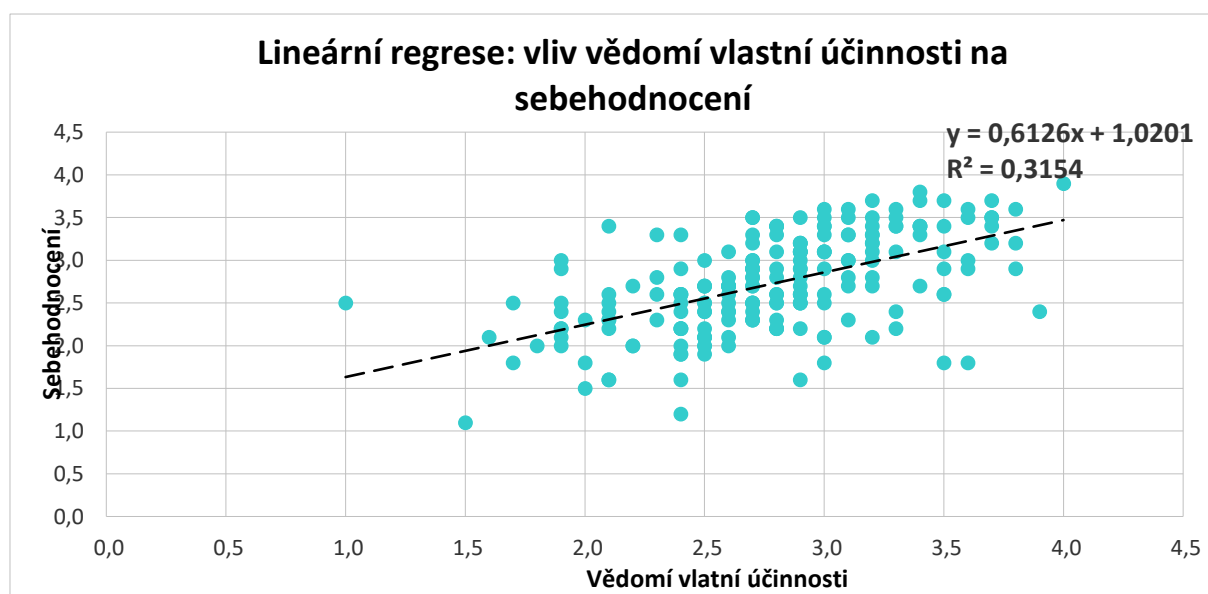

Graf 5 – Lineární regrese – vliv vyhýbavosti ve vztahu ke kamarádovi na vědomí vlastní účinnosti

Graf 6 – Lineární regrese – vliv úzkostnosti ve vztahu ke kamarádovi na vědomí vlastní účinnosti

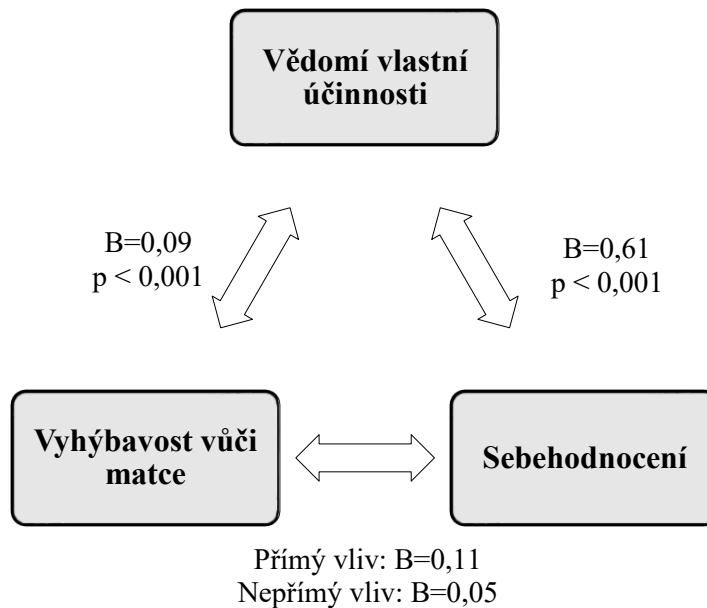
V dalším kroku bylo ověřeno lineární regresi vliv vědomí vlastní účinnosti na sebehodnocení.

Graf 7 – Lineární regrese – vliv vědomí vlastní účinnosti na sebehodnocení

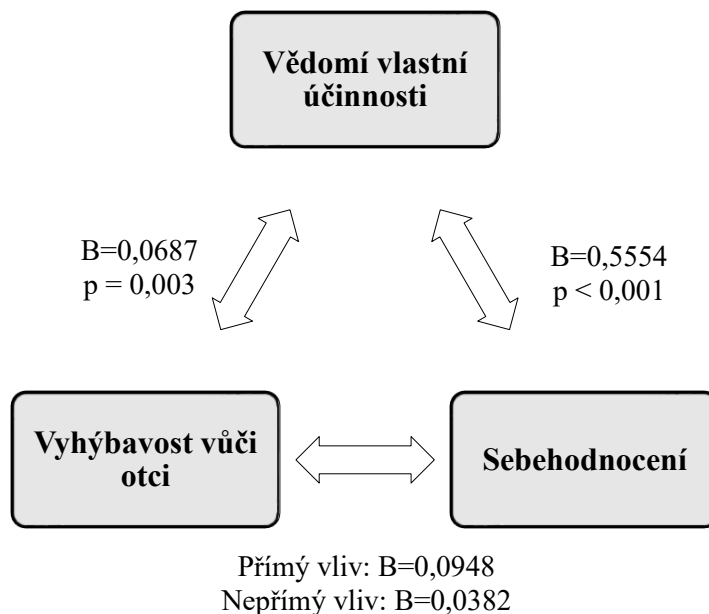
Koeficient determinace R^2 nabývá hodnoty 0,3154, což znamená, že pokud proložíme graf přímkou, tak tím vysvětlíme 31,54 % variability závislé proměnné sebehodnocení. Z toho plyne, že 68,5 % rozptylu závislé proměnné není vysvětleno prediktorem vědomí vlastní účinnosti. Existují tedy další proměnné, které mají na závislou proměnnou vliv. Nicméně je zřejmé, že vědomí vlastní účinnosti má vliv na sebehodnocení adolescentů.

Následně byla interakce mezi sebehodnocením, vědomím vlastní účinnosti a jednotlivými dimenzemi citové vazby vůči matce, otci a kamarádovi ověřena mediační analýzou. Jako mediátor bylo tedy zařazeno vědomí vlastní účinnosti a ve všech případech bylo závislou proměnnou sebehodnocení. Signifikantní nepřímý vliv dílčích dimenzí citové vazby na sebehodnocení byl nalezen u všech dimenzí s výjimkou úzkostností k otci a vyhýbavosti vůči kamarádovi.

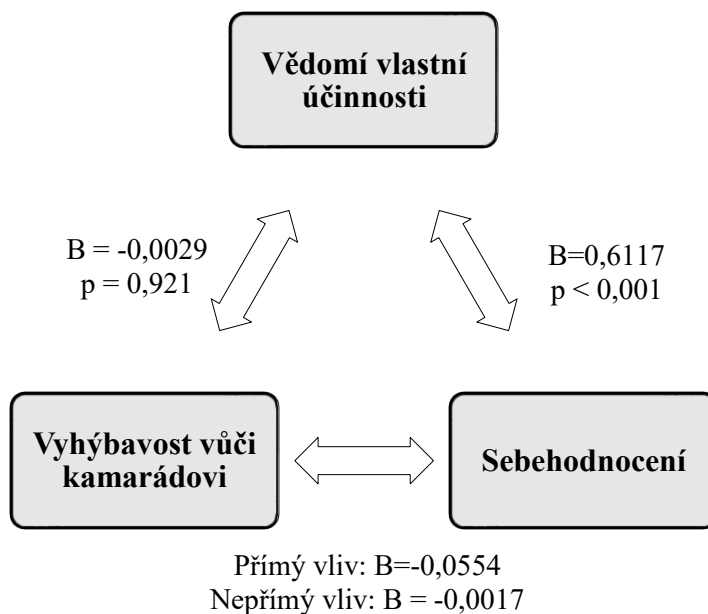
Obrázek 1 – Mediační vliv vědomí vlastní účinnosti na vztah vyhýbavosti vůči matce a sebehodnocení

Z mediační analýzy vyplývá, že interakce vlastní účinnosti a vyhýbavosti k matce je statisticky signifikantním prediktorem sebehodnocení ($B = 0,05$; $p < 0,05$). Byl nalezen signifikantní nepřímý vliv vyhýbavosti vůči matce a sebehodnocení. Vyšší míra vlastní účinnosti souvisí s vyšší mírou sebehodnocení v souvislosti s mírou vyhýbavosti ve vztahu k matce. Vztah vyhýbavosti vůči matce a sebehodnocení je částečně mediován vědomím vlastní účinnosti. Poměr nepřímého a celkového vlivu je $P_m=0,32$.

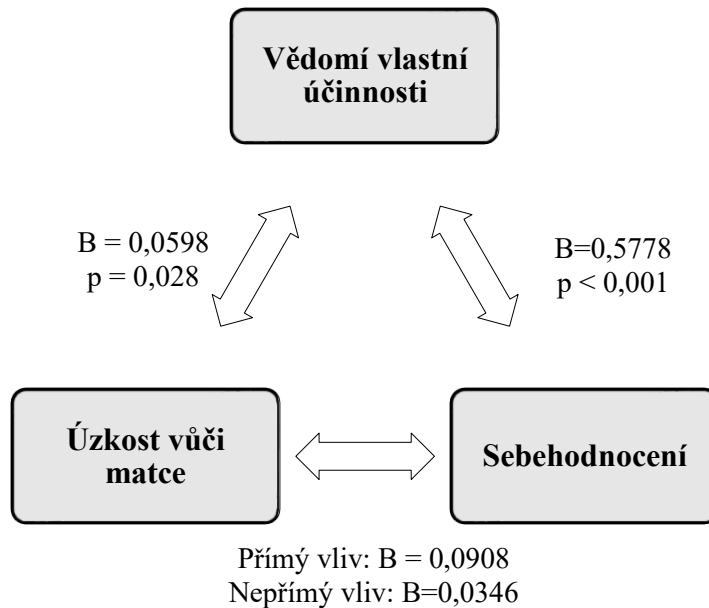
Obrázek 2 – Mediační vliv vědomí vlastní účinnosti na vztah vyhýbavosti vůči otci a sebehodnocení

Z mediační analýzy vyplývá, že interakce vědomí vlastní účinnosti a vyhýbavosti k otci je statisticky signifikantním prediktorem sebehodnocení ($B = 0,03$; $p < 0,05$). Vyšší míra vlastní účinnosti souvisí s vyšší mírou sebehodnocení v souvislosti s mírou vyhýbavosti k otci. Byl nalezen signifikantní nepřímý vliv vyhýbavosti vůči otci na sebehodnocení. Vztah vyhýbavosti k otci a sebehodnocení je částečně mediován vědomím vlastní účinnosti. Poměr nepřímého a celkového vlivu je $P_m=0,28$.

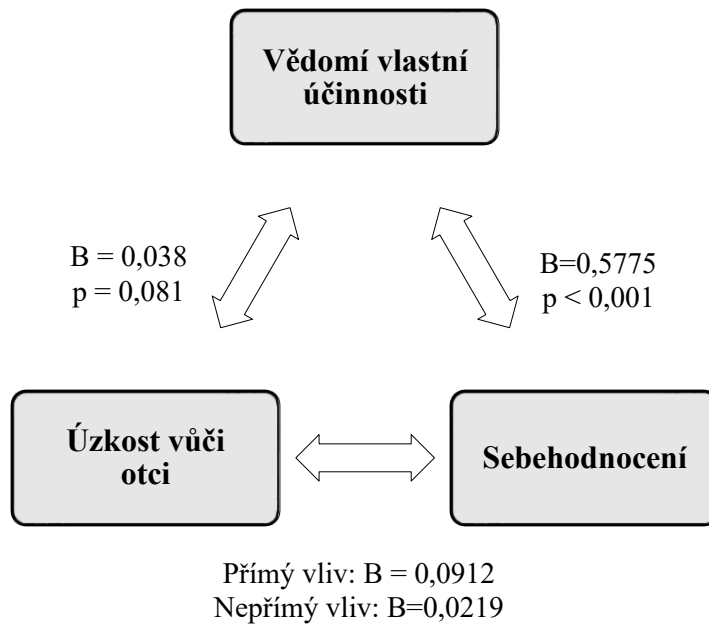
Obrázek 3 – Mediační vliv vědomí vlastní účinnosti na vztah vyhýbavosti vůči kamarádovi a sebehodnocení

Z mediační analýzy vyplývá, že interakce vlastní účinnosti a vyhýbavosti ke kamarádovi není statisticky signifikantním prediktorem sebehodnocení ($B = -0,001$; $p < 0,05$). Nebyl nalezen signifikantní nepřímý vliv vyhýbavosti vůči kamarádovi na sebehodnocení. Vyšší míra vlastní účinnosti nesouvisí s vyšší mírou sebehodnocení v souvislosti s mírou vyhýbavosti ve vztahu ke kamarádovi. Vztah vyhýbavosti vůči otci a sebehodnocení není mediován vědomím vlastní účinnosti. Poměr nepřímého a celkového vlivu je $P_m=0,03$.

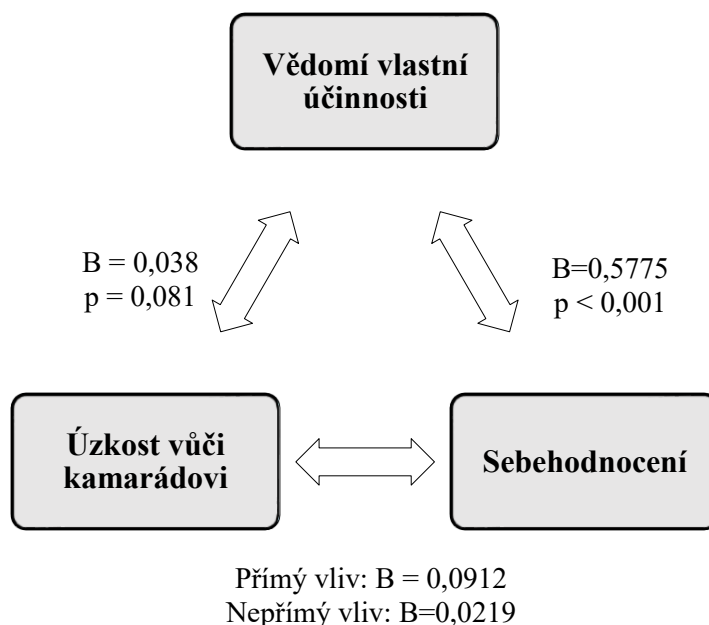
Obrázek 4 – Mediační vliv vědomí vlastní účinnosti na vztah úzkostnosti vůči matce a sebehodnocení

Z mediační analýzy vyplývá, že interakce vlastní účinnosti a úzkostnosti vůči matce je statisticky signifikantním prediktorem sebehodnocení ($B = 0,0346$; $p < 0,05$). Byl nalezen signifikantní nepřímý vliv úzkostnosti vůči matce na sebehodnocení. Vyšší míra vlastní účinnosti souvisí s vyšší mírou sebehodnocení v souvislosti s mírou úzkostnosti k matce. Vztah úzkostnosti k matce a sebehodnocení je mediován vědomím vlastní účinnosti. Poměr nepřímého a celkového vlivu je $P_m = 0,27$.

Obrázek 5 – Mediační vliv vědomí vlastní účinnosti na vztah úzkostnosti vůči otci a sebehodnocení

Z mediační analýzy vyplývá, že interakce vlastní účinnosti a úzkostnosti vůči otci není statisticky signifikantním prediktorem sebehodnocení ($B = 0,0219$; $p < 0,05$). Nebyl nalezen signifikantní nepřímý vliv úzkostnosti vůči otci na sebehodnocení. Vyšší míra vlastní účinnosti nesouvisí s vyšší mírou sebehodnocení v souvislosti s mírou úzkostnosti vůči otci. Vztah úzkostnosti vůči otci a sebehodnocení není mediován vědomím vlastní účinnosti. Poměr nepřímého a celkového vlivu je $P_m = 0,19$.

Obrázek 6 – Mediační vliv vědomí vlastní účinnosti na vztah úzkostnosti vůči kamarádovi na sebehodnocení

Z mediační analýzy vyplývá, že interakce vlastní účinnosti a úzkostnosti vůči kamarádovi je statisticky signifikantním prediktorem sebehodnocení ($B = 0,0443$; $p < 0,05$). Vyšší míra vlastní účinnosti souvisí s vyšší mírou sebehodnocení v souvislosti s mírou úzkostnosti ve vztahu ke kamarádovi. Byl nalezen signifikantní nepřímý vliv úzkostnosti vůči kamarádovi na sebehodnocení. Vyšší míra vlastní účinnosti souvisí s vyšší mírou sebehodnocení v souvislosti s mírou úzkostnosti vůči kamarádovi. Vztah úzkostnosti vůči kamarádovi a sebehodnocení je mediován vědomím vlastní účinnosti. Poměr nepřímého a celkového vlivu je $P_m=0,34$.

9.3. Doplnující analýzy

Předmětem doplňkové analýzy bylo ověřit přítomnost signifikantních vztahů dosud analyzovaných proměnných a dalších charakteristik v souboru respondentů. U všech metod bylo vyhodnocení provedeno pomocí p-hodnoty, kterou jsme srovnávali s hladinou významnosti $\alpha = 0,05$. Pokud bude p-hodnota nižší než hladina významnosti, prokázali jsme pro danou proměnnou statisticky významný rozdíl. V tabulce 6 a 7 jsou výsledky testů včetně použitých metod.

9.3.1. Vztahy úzkostnosti a vyhýbavosti s dalšími proměnnými

	Vyhýbavost			Úzkostnost		
	Matka	Otec	Kamarád	Matka	Otec	Kamarád
Počet přátel	0,149	0,095	0,020	0,006	0,162	0,042
Pohlaví	0,251	0,293	0,000	0,693	0,399	0,072
Společná domácnost	0,460	0,000	0,202	0,433	0,007	0,960
Rodina	0,540	0,000	0,184	0,773	0,001	0,819
Počet sourozenců	0,034	0,326	0,148	0,501	0,272	0,279
Vzdělání matky	0,005	0,166	0,980	0,015	0,049	0,102
Vzdělání otce	0,738	0,125	0,467	0,162	0,110	0,305
Typ školy*	0,963	0,225	0,747	0,410	0,249	0,909
Akademický úspěch	0,000	0,001	0,544	0,004	0,020	0,214

*z důvodu výskytu kategorie Střední odborná škola bez maturity pouze u jednoho studenta byl tento záznam z testování vynechán

Tabulka 6 – Výsledky testů vztahu úzkostnosti a vyhýbavosti s dalšími proměnnými

Z tabulky 6 vyplývá, že existují statisticky významné rozdíly mezi respondenty podle vybraných charakteristik.

Počet přátel

Při porovnání dimenzí citové vazby s proměnnou „počet přátel“ byl prokázán signifikantní vztah s vyhýbavostí ($p = 0,020$) a úzkostností ke kamarádovi ($p = 0,042$) a s úzkostností k matce ($p = 0,006$). Respondenti s nižší vyhýbavostí i úzkostností ke kamarádovi mají spíše a výrazně více přátel. Zároveň s nižší úzkostností k matce se pojí více přátel.

Počet přátel	Vyhýbavost (průměr)			Úzkostnost (průměr)		
	matka	otec	kamarád	matka	otec	kamarád
Výrazně méně přátel	4,1	3,5	4,9	5,7	5,6	4,2
Spíše méně přátel	4,5	3,6	5,4	5,9	5,4	4,5
Zhruba stejně přátel	4,8	3,9	5,6	6,1	5,7	5,0
Spíše více přátel	4,5	3,4	6,0	6,4	6,1	5,2
Výrazně více přátel	5,1	2,7	6,2	6,6	6,0	5,4
Celkový součet	4,6	3,6	5,5	6,1	5,7	4,8

Tabulka 7 - Vztah mezi vyhýbavostí, úzkostností a počtem přátel

Pohlaví

V kontextu proměnné „pohlaví“ byl prokázán statisticky významný rozdíl ($p = 0,000$) u dívek, kdy u nich byla zjištěna, ve srovnání s chlapci, nižší vyhýbavost ke kamarádovi.

Pohlaví	Vyhýbavost (průměr)			Úzkostnost (průměr)		
	matka	otec	kamarád	matka	otec	kamarád
Kluk	4,5	3,8	4,8	6,2	5,9	5,1
Holka	4,7	3,6	5,9	6	5,6	4,7
Celkový součet	4,6	3,6	5,5	6,1	5,7	4,8

Tabulka 8 – Vztah mezi vyhýbavostí, úzkostností a pohlavím

Společná domácnost

Při zaměření se na souvislosti mezi dimenzemi citové vazby a „společnou domácností“ byla prokázána vyšší úzkostnost ($p = 0,007$) a vyhýbavost ($p = 0,000$) k otci u respondentů žijících ve společné domácnosti jen s matkou, s matkou a s nevlastním otcem nebo s otcem a nevlastní matkou.

Společná domácnost	Vyhýbavost (průměr)			Úzkostnost (průměr)		
	matka	otec	kamarád	matka	otec	kamarád
S otcem i matkou	4,6	3,9	5,5	6,1	5,9	4,8
Jen s matkou	4,8	2,3	6,2	6,3	4,2	5,0
Jen s otcem	6,7	4,5	6,2	5,3	5,7	5,3
Střídavá péče	4,8	3,7	5,2	6,3	5,7	4,3
S matkou a nevlastním otcem	4,7	2,8	5,6	5,9	4,9	4,6
S otcem a nevlastní matkou	4,0	1,8	6,5	5,7	5,2	4,5
S jiným příbuzným	5,3	4,1	5,8	6,0	4,2	5,7
Celkový součet	4,6	3,6	5,5	6,1	5,7	4,8

Tabulka 9 – Vztah mezi vyhýbavostí, úzkostností a typem společné domácnosti

Rodina

Statisticky významnou závislost lze nalézt při porovnání typu rodiny a úzkostnosti ($p = 0,001$) a vyhýbavosti ($p = 0,000$) k otci. Pokud je rodina neúplná nebo znovu složená, respondenti pocítují vyšší úzkostnost a vyhýbavost k otci.

Společná domácnost	Vyhýbavost (průměr)			Úzkostnost (průměr)		
	matka	otec	kamarád	matka	otec	kamarád
Úplná	4,6	3,9	5,5	6,1	5,9	4,8
Neúplná	4,7	2,7	5,9	6,1	4,7	4,7
Znovu složená	4,9	3,1	5,6	6,2	5,0	5,0
Celkový součet	4,6	3,6	5,5	6,1	5,7	4,8

Tabulka 10 – Vztah mezi vyhýbavostí, úzkostností a typem rodiny

Počet sourozenců

Signifikantní vztah byl prokázán mezi respondenty, kteří nemají sourozence a vyhýbavostí vůči matce. Respondenti bez sourozenců pocítují vyšší vyhýbavost k matce ($p = 0,034$).

Počet sourozenců	Vyhýbavost (průměr)			Úzkostnost (průměr)		
	matka	otec	kamarád	matka	otec	kamarád
0	3,9	3,1	5,3	6,0	5,1	4,7
1	4,8	3,7	5,5	6,1	5,8	4,8
2	4,5	3,6	5,5	6,1	5,4	4,7
3 a více	4,8	3,8	5,9	6,1	6,1	5,3
Celkový součet	4,6	3,6	5,5	6,1	5,7	4,8

Tabulka 11 – Vztah mezi vyhýbavostí, úzkostností a počtem sourozenců

Vzdělání matky

Při porovnání jednotlivých dimenzí citové vazby v závislosti na úrovni vzdělání matky byl nalezen signifikantní vztah mezi vyšší vyhýbavostí k matce ($p = 0,005$), vyšší úzkostností k matce ($p = 0,015$), vyšší úzkostností k otci ($p = 0,049$) a matkami se základním či středním odborným vzděláním.

Společná domácnost	Vyhýbavost (průměr)			Úzkostnost (průměr)		
	matka	otec	kamarád	matka	otec	kamarád
Základní, střední odborné	4,1	3,3	5,5	5,7	5,4	4,8
Středoškolské ukončené maturitou	4,7	3,6	5,5	6,0	5,6	4,6
Vysokoškolské	4,9	3,9	5,6	6,4	6,1	5,1
Celkový součet	4,6	3,6	5,5	6,1	5,7	4,8

Tabulka 12 – Vztah mezi vyhýbavostí, úzkostností a vzděláním matky

Vzdělání otce

V závislosti na vzdělání otce nebyly prokázány žádné statisticky významné rozdíly.

Společná domácnost	Vyhýbavost (průměr)			Úzkostnost (průměr)		
	matka	otec	kamarád	matka	otec	kamarád
Základní, střední odborné	4,6	3,7	5,7	5,8	5,3	4,6
Středoškolské ukončené maturitou	4,5	3,4	5,4	6,2	5,9	5,0
Vysokoškolské	4,8	3,9	5,5	6,2	5,8	4,9
Celkový součet	4,6	3,6	5,5	6,1	5,7	4,8

Tabulka 13 – Vztah mezi vyhýbavostí, úzkostností a vzděláním otce

Typ školy

V závislosti na typu školy nebyly prokázány žádné statisticky významné rozdíly.

Společná domácnost	Vyhýbavost (průměr)			Úzkostnost (průměr)		
	matka	otec	kamarád	matka	otec	kamarád
Gymnázium	4,6	3,7	5,5	6,1	5,8	4,8
Střední odborná škola bez maturity	3,3	2,2	6,0	3,0	1,7	3,3
Střední odborná škola s maturitou	4,6	3,4	5,6	6,0	5,5	4,8
Celkový součet	4,6	3,6	5,5	6,1	5,7	4,8

Tabulka 14 – Vztah mezi vyhýbavostí, úzkostností a typem školy

Akademický úspěch

Signifikantní vztah byl prokázán mezi akademickým úspěchem a vyhýbavostí i úzkostností k matce (vyhýbavost $p = 0,000$, úzkostnost $p = 0,001$) i k otci (vyhýbavost $p = 0,004$, úzkostnost $p = 0,020$).

Společná domácnost	Vyhýbavost (průměr)			Úzkostnost (průměr)		
	matka	otec	kamarád	matka	otec	kamarád
1,0 - 1,4	4,9	3,8	5,5	6,2	5,9	5,0
1-5 - 2,0	4,6	3,8	5,4	6,2	5,9	4,6
2,1 - 2,9	4,1	3,1	5,6	5,8	5,1	4,7
3,0 - 5,0	4,4	2,9	6,0	5,2	5,3	4,9
Celkový součet	4,6	3,6	5,5	6,1	5,7	4,8

Tabulka 15 – Vztah mezi vyhýbavostí, úzkostností a akademickým úspěchem

9.3.2. Vztahy sebehodnocení a vědomí vlastní účinnosti s dalšími proměnnými

	Sebe- hodnocení	Vědomí vlastní účinnosti	Metoda
Počet přátel	0,025	0,502	<i>Kruskal-Wallisův test</i>
Pohlaví	0,000	0,000	<i>Mann-Whitneyův test</i>
Společná domácnost	0,495	0,931	<i>Kruskal-Wallisův test</i>
Rodina	0,405	0,870	<i>Kruskal-Wallisův test</i>
Počet sourozenců	0,404	0,660	<i>Kruskal-Wallisův test</i>
Vzdělání matky	0,165	0,195	<i>Kruskal-Wallisův test</i>
Vzdělání otce	0,730	0,851	<i>Kruskal-Wallisův test</i>
Typ školy*	0,291	0,048	<i>Kruskal-Wallisův test</i>
Akademický úspěch	0,000	0,070	<i>Spermanův korelační koeficient</i>

*z důvodu výskytu kategorie Střední odborná škola bez maturity pouze u jednoho studenta byl tento záznam z testování vynechán

Tabulka 16 – Vztahy sebehodnocení a vědomí vlastní účinnosti s dalšími proměnnými

Z tabulky vyplývá, že existují statisticky významné rozdíly:

Počet přátel

Při porovnání sebehodnocení a vědomí vlastní účinnosti v závislosti na „počtu přátel“ byl nalezen signifikantní vztah mezi zvyšujícím se sebehodnocením a rostoucím počtem přátel ($p = 0,025$). Vztahy s vědomím vlastní účinnosti nebyly signifikantní.

Pohlaví	Absolutní četnost	Relativní četnost	Sebe- hodnocení (průměr)	Vědomí vlastní účinnosti (průměr)
Výrazně méně přátel	24	11,70%	2,4	2,7
Spíše méně přátel	56	27,20%	2,6	2,7
Zhruba stejně přátel	82	39,80%	2,8	2,8
Spíše více přátel	35	17,00%	2,9	2,9
Výrazně více přátel	9	4,40%	2,7	2,9
Celkový součet	206	100,00%	2,7	2,8

Tabulka 17 – Vztah mezi sebehodnocením, vědomím vlastní účinnosti a počtem přátel

Pohlaví

V kontextu pohlaví byl prokázán statisticky významný rozdíl ($p = 0,000$), kdy bylo zjištěno u chlapců vyšší sebehodnocení i vyšší vědomí vlastní účinnosti.

Pohlaví	Absolutní četnost	Relativní četnost	Sebe-hodnocení (průměr)	Vědomí vlastní účinnosti (průměr)
Chlapec	74	35,90%	3,0	3,0
Dívka	132	64,10%	2,6	2,7
Celkový součet	206	100,00%	2,7	2,8

Tabulka 18 – Vztah mezi sebehodnocením, vědomím vlastní účinnosti a pohlavím

Typ školy

Při porovnání sebehodnocení v závislosti na typu studované školy bylo nejprve nutné vyřadit střední odbornou školu bez maturity, neboť tuto možnost vybral pouze jeden respondent. Studenti střední odborné školy s maturitou mají vyšší vědomí vlastní účinnosti (2,9) oproti studentům gymnázia (2,7). Rozdíl mezi sebehodnocením studentů gymnázií a studentů středních odborných škol s maturitou není statisticky signifikantní ($p = 0,048$).

Škola	Absolutní četnost	Relativní četnost	Sebe-hodnocení (průměr)	Vědomí vlastní účinnosti (průměr)
Gymnázium	142	68,90%	2,7	2,7
Střední odborná škola bez maturity	1	0,50%	2,9	3,8
Střední odborná škola s maturitou	63	30,60%	2,8	2,9
Celkový součet	206	100,00%	2,7	2,8

Tabulka 19 – Vztah mezi sebehodnocením, vědomím vlastní účinnosti a typem školy

Akademický úspěch

Studenti s lepšími průměrnými známkami mají lepší sebehodnocení (2,7 – 2,9; p -hodnota = 0,000).

Akademický úspěch	Absolutní četnost	Relativní četnost	Sebe-hodnocení (průměr)	Vědomí vlastní účinnosti (průměr)
1,0 - 1,4	87	42,20%	2,9	2,8
1,5 – 2,0	66	32,00%	2,7	2,8
2,1 – 2,9	40	19,40%	2,5	2,7
3,0 – 5,0	13	6,30%	2,6	2,8
Celkový součet	206	100,00%	2,7	2,8

Tabulka 20 – Vztah mezi sebehodnocením, vědomím vlastní účinnosti a akademickým úspěchem

Shrnutí výsledků

Za výše uvedených předpokladů se prokázala souvislost mezi jednotlivými dimenzemi citové vazby vůči matce, otci a kamarádovi a sebehodnocením i vlastní účinností s výjimkou vztahu mezi vědomím vlastní účinnosti a vyhýbavostí ve vztahu ke kamarádovi. Bylo prokázáno, že s růstem úzkostnosti, vyhýbavosti klesá sebehodnocení i vědomí vlastní účinnosti, pouze sebehodnocení v rámci souvislosti s vyhýbavostí ve vztahu ke kamarádovi má opačný směr.

Při zaměření na rozdíly mezi chlapci a dívkami v rámci souvislostí mezi citovou vazbou a sebehodnocením a vědomím vlastní účinnosti byly nalezeny nejsilnější vztahy mezi sebehodnocením dívek a vyhýbavostí k matce a sebehodnocením chlapců a vyhýbavostí k otci. Středně silný vztah byl nalezen mezi sebehodnocením dívek a úzkostností vůči kamarádovi. V kontextu vědomí vlastní účinnosti byly potvrzeny středně silné vztahy mezi vědomím vlastní účinnosti chlapců a všemi dimenzemi citové vazby jak k matce, tak k otci. U dívek to pak byl vztah mezi vědomím vlastní účinnosti a vyhýbavostí k matce i úzkostností ke kamarádovi.

Mediační analýzou bylo ověřováno, jak vědomí vlastní účinnosti ovlivňuje vztah dimenzí citové vazby a sebehodnocení. Z výsledků vyplývá, že vztah mezi jednotlivými dimenzemi citové vazby a sebehodnocením je mediován vědomím vlastní účinnosti v některých dimenzích, a to v případě vyhýbavosti k matce (nepřímý vliv vysvětloval 32 % celkového efektu) i k otci (nepřímý vliv vysvětloval 28 % celkového efektu) a v kontextu druhé dimenze citové vazby v případě úzkostnosti k matce (nepřímý vliv vysvětloval 27 % celkového efektu) a ke kamarádovi (nepřímý vliv vysvětloval 34 % celkového efektu).

V rámci doplňkových analýz se prokázala signifikantní souvislost mezi vyhýbavostí a úzkostností ve vztahu ke kamarádovi, úzkostností ve vztahu k matce a počtem přátel. Ve vztahu k typu domácnosti i k typu rodiny byla nalezena souvislost s vyhýbavostí i s úzkostností ve vztahu k otci. Signifikantní souvislost byla rovněž prokázána mezi akademickým úspěchem respondentů a vyhýbavostí i úzkostností ve vztahu k oběma rodičům.

10. Diskuse

Výzkumným cílem této práce bylo zmapovat dimenze citové vazby, sebehodnocení a vědomí vlastní účinnosti v adolescenci a nalézt vztahy mezi těmito proměnnými. V rámci výzkumu byly ověřovány závěry předchozích studií, které potvrzují souvislost mezi dispoziční úzkostností a vyhýbavostí v blízkých vztazích a sebehodnocením i vědomím vlastní účinnosti, a to právě v období adolescence. Předmětem studie bylo rovněž zjistit případné rozdíly v souvislostech mezi kvalitou vztahu k matce, k otci a ke kamarádovi a sebehodnocením i vědomím vlastní účinnosti s ohledem na pohlaví respondentů. Některé studie potvrzují mediační vliv vědomí vlastní účinnosti na vztah mezi citovou vazbou s rodiči a subjektivně vnímanou spokojeností dospívajících (Guo, 2019), proto byla třetí výzkumná otázka zaměřena na ověření mediačního vlivu vědomí vlastní účinnosti. Dalším zájmem této studie bylo zmapovat souvislost dimenzí citové vazby, sebehodnocení a vědomí vlastní účinnosti s dalšími faktory významnými v životě adolescentů (akademický úspěch, existence a počet přátel, typ domácnosti, typ rodiny nebo vzdělání rodičů). Hlavním cílem bylo rozšířit dosavadní výzkumy a prozkoumat povahu vztahů mezi těmito proměnnými, a to v období adolescence.

První výzkumná otázka zněla, zda je souvislost mezi citovou vazbou a sebehodnocením a vědomím vlastní účinnosti v adolescenci. Hypotézy 1.- 6. byly daty podpořeny částečně. Vztahy zahrnující obě dimenze (úzkostnost i vyhýbavost) citové vazby vůči rodičům, tzn. ve vztahu k matce, i ve vztahu k otci, byly signifikantní a jsou v souladu se závěry studií (Paterson et al., 1994; Noom et al., 1999; Mattanah et al., 2011), jejichž výsledky potvrzují vliv kvality vztahu s matkou a s otcem na celkové sebehodnocení adolescentů. Z pohledu souvislosti dimenzí citové vazby (úzkostnost i vyhýbavost) a vědomím vlastní účinnosti tak výsledky rovněž prokázaly signifikantní souvislost mezi těmito proměnnými, i když vztahy jsou slabší, než je tomu v souvislosti se sebehodnocením. Výsledky odpovídají výsledkům řady studií (Amiri et al., 2013; Sherer et al., 1982; Smith, 2007; Dehyadegary et. al., 2014), které rovněž potvrzují rozdíly v self-efficacy u respondentů v závislosti na citové vazbě, kdy bylo zjištěno, že bezpečná citová vazba snižuje strach z neúspěchu a zlepšuje schopnost řešit problémy i kritické myšlení (Sherer et al., 1982). V kontextu hypotéz 5. - 6., které se týkají souvislostí mezi dimenzemi (úzkostnost, vyhýbavost) citové vazby ke kamarádovi a sebehodnocením a vědomím vlastním účinnosti, tak výsledky nepotvrdily vztah mezi vyhýbavostí ke kamarádovi a vědomím vlastní účinnosti. Vztah mezi vyhýbavostí ke kamarádovi a sebehodnocením vyšel opačný, tzn. čím vyšší vyhýbavost ve vztahu ke kamarádovi, tím větší sebehodnocení. U druhé

dimenze citové vazby – úzkostnosti se i ve vztahu ke kamarádovi potvrdila souvislost se sebehodnocením a s vědomím vlastní účinnosti adolescentů. Tyto výsledky potvrzují závěry studií Bagwell et al. 1998 nebo Bishop & Inderbitzen, 1995, které prokázaly pozitivní vliv existence přátelských vztahů na sebehodnocení adolescentů. Opačná souvislost vyhýbavosti ke kamarádovi a sebehodnocení může odpovídat tvrzení, že pro jedince s vysokou mírou vyhýbavosti je ve vztazích zásadní udržení vlastní sebedůvěry a silné osobní kontroly a preferují emoční distanci ve vztazích (Florian et. al., 1990), čemuž by bylo možné rozumět tak, že jejich sebehodnocení není tolik závislé na vztahu s kamarády, minimálně ta rovina sebehodnocení, která je „sycená“ dimenzí vyhýbavostí. Celkově jsou ale výsledky první výzkumné otázky v souladu s výzkumem Macka a Ježka (2007), kteří ve své studii podpořili větší důležitost vztahu s rodiči pro formování sebehodnocení adolescentů než vztahy s vrstevníky.

Co se týká souvislosti mezi pohlavím a citovou vazbou, tak z výsledků vyplývá, že obě pohlaví v adolescenci prožívají podobnou kvalitu vztahu k matce a k otci. Rozdíly jsou pak patrné na úrovni dílčích dimenzí, kdy synové jsou více vyhýbaví vůči matce ve srovnání s dívkami, ale ve vztahu k otci je to opačně. Obecně jsou dívky ve vztahu k rodičům úzkostnější než chlapci. Celkově je ale nejistá citová vazba u obou pohlaví více sycena dimenzí vyhýbavosti než dimenzí úzkostností. Dívky pak prožívají úplně nejvyšší míru jistoty ve vztahu ke kamarádům, a to i ve větší míře než k matce. Tyto výsledky nepodpořily závěry některých studií (Buist et al. 2002, Choj et al. 2012), které uvádějí u adolescentních dívek vyšší kvalitu citové vazby k otci i k matce než u dospívajících chlapců. Naopak výsledky jsou částečně v souladu s „hypotézou stejného pohlaví“, která předpokládá silnější souvislosti mezi kvalitou citové vazby mezi otcem a chlapcem (Song et al., 2009). V kontextu sebehodnocení a vlastní účinnosti výsledky výzkumu potvrdily statisticky významný rozdíl v rámci pohlaví, kdy byla prokázána vyšší úroveň sebehodnocení a vědomí vlastní účinnosti u chlapců ve srovnání s dívkami v adolescenci. Tyto závěry jsou v souladu se studii, které potvrzují vyšší míru self-efficacy u chlapců oproti dívkám (Jeffers et al, 1961; Rhudick & Dibner, 1961; Swenson, 1961; Kabeláčová, 2014) a výsledky rovněž odpovídají závěrům studií potvrzujícím vyšší sebehodnocení chlapců oproti dívkám (Keizer et al., 2019).

Ve druhé výzkumné otázce jsem se pak zaměřila na rozdíly mezi pohlavími v rámci souvislosti citové vazby k rodičům/kamarádovi a sebehodnocením i vědomím vlastní účinnosti. Z výsledků vyplývá, že sebehodnocení a vědomí vlastní účinnosti u chlapců nesouvisí s citovou

vazbou ke kamarádovi. U dívek pak byla prokázána souvislost mezi sebehodnocením a vědomím vlastní účinnosti a dimenzí úzkostnosti a velmi slabý vztah mezi vědomím vlastní účinnosti a vyhýbavostí ke kamarádovi. Tyto závěry z velké části potvrzují, že rodiče představují významnější prediktor sebehodnocení a vědomí vlastní účinnosti než kamarádi (Coopersmith, 1967; Rosenberg, 1979), současně ale výsledky mohou nasvědčovat tomu, že pro dívky jsou vztahy s kamarády důležitější než pro chlapce.

Výsledky výzkumu nasvědčují tomu, že vztah s matkou je pro formování sebehodnocení a vědomí vlastní účinnosti adolescentů zásadní jak pro chlapce, tak pro dívky. U chlapců se ale potvrdil i srovnatelně silný vliv vztahu s otcem. U dívek se nepotvrdila souvislosti vztahu s otcem na úroveň vědomí vlastní účinnosti, ale souvislost s úrovní sebehodnocení byla prokázána. Uvedené závěry jsou částečně v souladu se závěry studie Song et al. (2009), která předpokládá silnější souvislost kvality citové vazby mezi otcem a dítětem se sebehodnocením chlapců, a naopak silnější souvislost kvality citové vazby mezi matkou a dítětem se sebehodnocením dívek. V naší studii je u dívek zřejmá užší souvislost s kvalitou citové vazby s matkou než s kvalitou citové vazby s otcem, a to především na úrovni vědomí vlastní účinnosti. Naopak nejsou výsledky v souladu se závěry studie Liu (2008), která prokázala větší význam vztahu s otcem než vztahu s matkou pro sebehodnocení dospívajících dívek.

Ve třetí výzkumné otázce jsem se věnovala tomu, jak vědomí vlastní účinnosti ovlivňuje vztah dimenzí citové vazby a sebehodnocení. Vliv vědomí vlastní účinnosti na vztah jednotlivých dimenzí citové vazby a sebehodnocení byl ověřován mediační analýzou. Z výsledků vyplývá, že vztah mezi jednotlivými dimenzemi citové vazby a sebehodnocením je mediován vědomím vlastní účinnosti v některých dimenzích, a to v případě vyhýbavosti k matce (nepřímý vliv vysvětloval 32 % celkového efektu) i k otci (nepřímý vliv vysvětloval 28 % celkového efektu) a v kontextu druhé dimenze citové vazby v případě úzkostnosti k matce (nepřímý vliv vysvětloval 27 % celkového efektu) a ke kamarádovi (nepřímý vliv vysvětloval 34 % celkového efektu). Uvedené výsledky jsou z velké části v souladu se závěry studií, které se zaměřovaly na mediační efekt self-efficacy na vztah mezi citovou vazbou s rodiči a subjektivně vnímanou spokojeností adolescentů (Wright & Perrone, 2010; Guo, 2019; Tamannaefifar & Motaghedifard, 2014). Závěry rovněž potvrzují výsledky výzkumu Morell et al. (2016), který potvrdil vyšší sebehodnocení u jedinců s vyšším vědomím vlastní účinnosti.

V souladu se závěry studií (Rubin et al., 2006; Bagwell et al. 1998; Bishop & Inderbitzen, 1995), které potvrzují pozitivní vliv přátel na sebehodnocení adolescentů, vyplynulo i z realizovaného výzkumu, že respondenti s nižší úzkostností vůči matce mají více přátel a současně prožívají nižší vyhýbavost i úzkostnost ve vztahu ke kamarádovi. Z výsledků vyplynulo vyšší sebehodnocení u respondentů s vyšším počtem přátel.

Při zaměření na souvislost mezi typem domácnosti a dimenzemi citové vazby byla prokázána signifikantní souvislost mezi vyšší vyhýbavostí a úzkostností k otci u respondentů žijících ve společné domácnosti pouze s matkou. Současně respondenti žijící ve společné domácnosti s otcem a s nevlastní matkou prožívají nejvyšší vyhýbavost k otci. Při zaměření na typ rodiny bylo statisticky potvrzeno, že respondenti žijící v neúplné nebo v znovu složené rodině prožívají vyšší míru vyhýbavosti i úzkostnosti vůči otci. Výsledky částečně potvrzují závěry studie Guo (2019), která potvrdila nižší úroveň vzájemných vztahů v neúplných rodinách, námi realizovaný výzkum ale nepotvrdil, v případě neúplné rodiny, nižší úroveň citové vazby s matkou, pouze s otcem.

Co se týká akademického úspěchu, tak byla prokázána statisticky významná souvislost mezi lepším akademickým úspěchem a nižší vyhýbavostí i úzkostností jak ve vztahu k matce, tak k otci. Nebyla prokázána signifikantní souvislosti mezi akademickým úspěchem a vztahem ke kamarádovi. Tyto závěry jsou v souladu s výsledky metaanalýzy Mattanah et al. (2011), která potvrdila pozitivní souvislost jisté citové vazby s akademickou úspěšností. V kontextu souvislosti se sebehodnocením byla zjištěna statisticky významná souvislost mezi lepším prospěchem a vyšším sebehodnocením. V rámci výzkumu nebyla prokázána signifikantní souvislost mezi self-efficacy a akademickým úspěchem, což neodpovídá zjištěním řady realizovaných studií (Lent et al., 1986; Turner et al., 2009), které potvrzovaly souvislost mezi vyšším self-efficacy a vyšší akademickou úspěšností. Naopak ale potvrzují výsledky studie (Strelnieks, 2005), podle které je akademický úspěch závislý zejména na vnějších faktorech (pohlaví, socioekonomický status) a self-efficacy se jeví být prediktorem akademického úspěchu především u jedinců s vyšším socioekonomickým statutem.

Limitem studie může být, že se jednalo o příležitostný výběr, a proto není možné generalizovat ho na širší populaci. Účastníci výzkumu si mohli být podobní určitými osobnostními charakteristikami nebo socio-demografickým složením. Dalším limitem je nízká návratnost distribuovaných informovaných souhlasů na jedné škole, kde bylo rozdáno 120

dotazníků a vrátilo se jich pouze 15. Rovněž došlo k nízké návratnosti informovaných souhlasů na Střední odborné škole, a to zejména u oborů bez maturity, což snížilo možnost zařadit do výzkumu údaje od respondentů patřících mezi tyto adolescenty, kde je pravděpodobné, že by byly i jiné socio-demografické údaje. Vybraný soubor respondentů tedy pravděpodobně nereprezentoval běžnou adolescentní populaci tak, jak bylo na počátku výzkumu zamýšleno.

Další problémy by mohly souviset s metodou výzkumu formou dotazníků. Výlučné použití dotazníkového měření může jednak ovlivnit výsledky, protože respondenti nemusí pravdivě odpovídat a mohou mít tendenci pozitivněji hodnotit jednotlivé výroky, a rovněž je možné, že dotazník není schopný ošetřit zcela správně všechny vlivy, případně zabránit nepochopení některých výroků ze strany respondentů.

Závěr

Z poznatků uvedených v teoretické části této práce vyplývá, že rodiče jsou pro adolescenty stále důležití, proměňuje se jejich význam, ale jejich pozice v hierarchii vazbových osob ve zůstává stabilní (Macek & Lomičová, 2016). Většina dosavadních výzkumů zaměřujících se na souvislost mezi citovou vazbou a sebehodnocením potvrzuje vliv vztahu s rodiči na sebehodnocení adolescentů (Paterson et al., 1994; Noom et al., 1999 apod.), zajímavé rozdíly byly zjištěny pro odděleném zkoumání vlivu vztahu adolescenta s matkou nebo s otcem a rovněž při odlišení s ohledem na pohlaví adolescenta. Co se týká self-efficacy, tak některé studie rovněž prokazují vliv vyšší self-efficacy a jisté citové vazby na vyšší úroveň sebehodnocení (Allen et al., 1994) a naopak jiné studie prokázaly nízké sebehodnocení u jedinců s nejistou citovou vazbou, což potažmo negativně ovlivňovalo úroveň jejich self-efficacy (Tamannaefar et al., 2014). Studie Guo (2019) potvrdila mediační efekt self-efficacy na vztah mezi citovou vazbou s rodiči a subjektivně vnímanou spokojeností adolescentů.

Při prozkoumání vztahů mezi dimenzemi citové vazby vůči rodičům/kamarádovi souvisela dle předpokladů vyšší míra úzkostnosti a vyhýbavosti ve vztahu k rodičům s nižším sebehodnocením a s nižší mírou vědomí vlastní účinnosti. Tato zjištění opět potvrzují, jak je citová vazba z dětství zásadní pro vývoj adolescentů a jak je důležitá edukace rodičů v tomto ohledu.

Závěry výzkumu zaměřené na rozdíly mezi chlapci a dívkami v rámci souvislostí mezi citovou vazbou a sebehodnocením a vědomím vlastní účinnosti potvrdily odlišnosti mezi chlapci a dívkami, kdy nejsilnější vztahy byly prokázány mezi sebehodnocením dívek a vyhýbavostí k matce a sebehodnocením chlapců a vyhýbavostí k otci. U chlapců byla prokázána signifikantní souvislost mezi vědomím vlastní účinnosti a všemi dimenzemi citové vazby jak k matce, tak k otci, z čehož je možné usuzovat na velký význam vztahu chlapců s otci a na jejich schopnost využívat svých schopností, což potvrzuje význam role otců při výchově synů. Výsledky celého výzkumu prokázaly, v souladu s řadou dalších výzkumů, větší důležitost vztahu adolescentů s rodiči než vztahu s vrstevníky pro formování jejich sebehodnocení i vědomí vlastní účinnosti.

Dalším cílem studie bylo prozkoumat vliv vědomí vlastní účinnosti na vztah mezi dimenzemi citové vazby a na sebehodnocení. Mediační vliv vědomí vlastní účinnosti byl prokázán u většiny dimenzí. Vzhledem k této skutečnosti a rovněž k tomu, že vědomí vlastní účinnosti je ovlivňováno řadou jiných faktorů, bude přínosné rozvíjet poznání v této oblasti a vědomě realizovat kroky ke zvyšování vědomí vlastní účinnosti adolescentů, což potažmo může zvyšovat jejich sebehodnocení a celkovou životní spokojenost. Další studie by se mohly zaměřit na prozkoumání vlivu rodinného uspořádání na sebehodnocení a celkovou životní spokojenost adolescentů. V kontextu dimenzí citové vazby by se mohlo jednat o prozkoumání vzájemných souvislostí s konkrétními styly výchovy rodičů.

Seznam použité literatury

- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M., Waters, E., & Wall, S. N. (2015). *Patterns of attachment: a psychological study of the strange situation*. Taylor & Francis Group.
- Allen, J. P., Porter, M., McFarland, C., McElhane, K. B., & Marsh, P. (2007). The relation of attachment security to adolescents' paternal and peer relationships, depression, and externalizing behavior. *Child Development, 78*(4), 1222-1239.
- Allen, J. P., & Land, D. (1999). *Attachment in adolescence*. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (pp. 319-335).
- Amiri Fazard et al *Euro. J. Exp. Bio., 2013, 3(1), 699-704*
- Arnett, J. J. (2007). *International encyclopedia of adolescence*. New York: Taylor & Francis.
- Bagwell, C. L., Newcomb, A. F., & Bukowski, W. M. (1998). Preadolescent friendship and peer rejection as predictors of adult adjustment. *Child Development, 69*, 140–153.
- Bandura, A. (1982). Self-efficacy mechanism in human agency. *American Psychologist, 37*(2), 122.
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York, NY: W. H. Freeman and Company.
- Bartholomew, K., & Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a fourcategory model. *Journal of Personality and Social Psychology, 61*, 226–244.
- Bilgin, M., & Akkapulu, E. (2007). Some variables predicting social selfefficacy expectation. *Social Behavior and Personality, 35*, 777–788.
- Bishop, J. A., & Inderbitzen, H. M. (1995). Peer acceptance and friendship: An investigation of their relation to self-esteem. *The Journal of Early Adolescence, 15*, 476–489.
- Blatný, M. (2010). *Sebepojetí z pohledu sociálně-kognitivní psychologie*. In M. Blatný a kol. (Eds.) *Psychologie osobnosti: hlavní témata, současné přístupy* (pp. 100-110). Praha: Grada.

- Bodner, E., Cohen-Fridel, S. (2010). Relations between attachment styles, ageism and quality of life in late life. *International Psychogeriatrics*, 22, 1353 – 1361.
- Bretherton, I. (1992). *Developmental Psychology*, 28, 759-775.
- Bretherton, I. (2010). Fathers in attachment theory and research: a review. *Early Child Development and Care*, 180, 9–23.
- Brish, K., H. (2011). *Poruchy vztahové vazby*. Praha: Portál
- Brown, B. B., & Larson, J. (2009). *Peer relationships in adolescence*.
- Brumariu, L. E., & Kerns, K. A. (2010). Parent-child attachment and internalizing symptoms in childhood and adolescence: A review of empirical findings and future directions. *Development and Psychopathology*, 22, 177–203.
- Buist, K. L., Dekovic, M., Meeus, W., & van Aken, M. G. (2002). Developmental patterns in adolescent attachment to mother, father and sibling. *Journal of Youth and Adolescence*, 31, 167–176.
- Caprara, G. V., Caprara, M., & Steca, P. (2003). Personality's Correlates of Adult Development and Aging. *European Psychologist*, 8(3), 131-147.
- Cassidy, J. (2001). Truth, lies, and intimacy: an attachment perspective. *Attachment & Human Development*, 3(2), 121-155.
- Coleman, P. (2003). Perceptions of parent-child attachment, social self-efficacy and peer relationships in middle childhood. *Infant and Child Development*, 12, 351–368.
- Coopersmith, S. (1967). *The antecedents of self-esteem*. San Francisco: W. H. Freeman & Co.
- Cvrčková, A. (2017). *Psychometrické charakteristiky české adaptace ECR-RS, posouzení vztahu globální a specifické citové vazby*. Nepublikovaná bakalářská práce. Brno
- da Rocha, G. A., Morais Peixoto, E., de Cassia Nakano, T., da Motta, I. F., & Wiethaeuper, D. (2017). The Experiences in Close Relationships - Relationship Structures Questionnaire (ECR-RS): validity evidence and reliability. *Psico-USF*, 22(1), 121-132.
- Dalajka, J., & Šerek, J. (2011). Development of adolescents' worldviews: perceptions of justice and politics. In Ježek, S., Lacinová, L., & Macek, P. (Eds.), *Adolescent psychosocial development in Brno: an ELSPAC study 2005-2011* (57–82). Brno: Masaryk university

- De Goede, I. H. A., Branje, S. J. T., & Meeus, W. H. J. (2009). Developmental changes in adolescents' perceptions of relationships with their parents. *Journal of Youth and Adolescence*, 38, 75–88.
- Dempster, F. N. (1985). Short-Term Memory Development in Childhood and Adolescence. In C. J. Brainerd & M. Pressley (Eds.), *Basic processes in memory development* (pp. 209–248). New York: Springer Verlag.
- Di Giunta, L., Eisenberg, N., Kupfer, A., Steca, P., Tramontano, C., & Caprara, G. V. (2010). Assessing perceived empathic and social self-efficacy across countries. *European Journal of Psychological Assessment*, 26, 77–86.
- Doherty, N. A., & Feeney, J. A. (2004). The composition of attachment networks throughout the adult years. *Personal Relationships*, 11(4), 469-488.
- Dziak, M. (2017). *Rosenberg self-esteem scale (RSES)*. Salem Press Encyclopedia.
- Evans, E. D., Sather, C., Rutberg, J., & Turner, C. (1991). Content analysis of contemporary teen magazines for adolescent females. *Youth & Society*, 23, 99–120.
- Fan, C., & Mak, A. S. (1998). Measuring social self-efficacy in a culturally diverse student population. *Social Behavior and Personality*, 26, 131–144.
- Feddern Donbaek, D., & Elklit, A. (2014). A validation of the Experiences in Close Relationships- Relationship Structures scale (ECR-RS) in adolescents. *Attachment & Human Development*, 16(1), 58-76.
- Ferrall, Ch., & Jackson, A. (2010). *The Age of Adolescence, 1850-1950*. New York, Routledge.
- Festinger, L. (1954). A Theory of Social Comparison Processes. *Human Relations*, 7(2), 117
- Fraley, R. C., Waller, N. G., & Brennan, K. A. (2000). An item response theory analysis of self- report measures of adult attachment. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 78(2), 350-365
- Fraley, R. C., Shaver, P. R. (2008). Attachment theory and its place in contemporary personality research. In O. John, R. W. Robins, & L. A. Pervin (Eds.), *Handbook of Personality: Theory and Research (3rd Edition)* (pp. 518-541). New York: Guilford Press.
- Fraley, R. C., Heffernan, M. E., Vicary, A. M., & Brumbaugh, C. C. (2011). The Experiences in Clo- se Relationships-Relationship Structures questionnaire: a method

for assessing attachment orientations across relationships. *Psychological Assessment*, 23(3), 615-625.

- Guindon, M. H. (2010). *What is self-esteem?* In M. H. Guindon (Eds.), *Self-esteem across the lifespan* (pp. 3-24). New York: Brunner-Routledge.
- Guo, X. (2019). The Association Between Family Structure and Subjective WellBeing Among Emerging Adults in China: Examining the Sequential Mediation Effects of Maternal Attachment, Peer Attachment, and SelfEfficacy. *Journal of Adult Development*, 26, 22-30
- Hall, G. S. (1925). *Adolescence: its psychology and its relations to physiology, anthropology, sociology, sex, crime, religion and education*. New York: D. Appleton and company.
- Hermann, K. S., & Betz, N. E. (2004). Path models of the relationships of instrumentality and expressiveness to social selfefficacy, shyness, and depressive symptoms. *Sex Roles*, 51, 55–66.
- Hill, J. P., & Lynch, M. E. (1983). *The intensification of genderrelated role expectations during early adolescence*. In J. BrooksGunn & A. C. Petersen (Eds.), *Girls at Puberty*. Springer, Boston, MA.
- Hooghe, M., & Wilkenfeld, B. (2008). The Stability of Political Attitudes and Behaviors across Adolescence and Early Adulthood: A Comparison of Survey Data on Adolescents and Young Adults in Eight Countries. *Journal of Youth & Adolescence*, 37(2), 155–167.
- Choi, S., Hutchison, B., Lemberger, M. E., & Pope, M. (2012). A longitudinal study of the developmental trajectories of parental attachment and career maturity of South Korean adolescents. *Career Development Quarterly*, 60, 163–177.
- Chopik, W. J., Edelstein, R. S., Fraley, R. Ch. (2013). Age Differences in Attachment From Early Adulthood to Old Age. *Journal of Personality*, 81 (2), 171 – 183.
- Christopherson, T. M. (2002, March). Predictors of risk-taking behaviors in late adolescence: Test of a mediational model of characterological and situational factors, attachment experiences, affective and cognitive experiences, and behaviors. *Dissertation Abstracts International*, 62, 4271.
- Grzegorzewska, I., & Farnicka, M. (2016). Attachment and the risk of mental health disorders during adolescence. *Health Psychology Report*, 4(1), 8-15.

- Grych, J. H., Fincham, F. D., Jouriles, E. N., & McDonald, R. (2000). Interparental conflict and child adjustment: Testing the mediational role of appraisals in the cognitive-contextual framework. *Child Development, 71*, 1648–1661.
- Inhelder, B., & Piaget, J. (1958). *The growth of logical thinking: From childhood to adolescence*. An essay on the construction of formal operational structures. New York: Basic Books.
- Israel, S. E. (2005). *Metacognition in Literacy Learning: Theory, Assessment, Instruction, and Professional Development*. N.J.: Routledge.
- Janošová, P. (2008). *Dívčí a chlapecká identita: vývoj a úskalí*. Praha: Grada.
- Ježek, S., Lacinová, L., & Macek, P. (2011). *Adolescent psychosocial development in Brno: an ELSPAC study 2005-2011*. Brno: Masaryk university.
- Kanfer, R., Wanberg, C. R., & Kantrowitz, T. M. (2001). Job search and employment: A personality-motivational analysis and meta-analytic review. *Journal of Applied Psychology, 86*, 837–855.
- Kašická, J. (2017). *Souvislost citové vazby, strachu ze smrti a rodičovství ve střední dospělosti*. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Brno.
- Keating, D. (1990). *Adolescent Thinking*. In S. S. Feldman & G. Elliot (Eds.), *At the threshold: The developing adolescent* (pp. 54-90). Cambridge, MY: Harvard University Press.
- Keizer, R., Helmerhorst, K. O.W., Rijn-van-Gelderen, L. (2019). Perceived Quality of the Mother-Adolescent and Father-Adolescent Attachment Relationship and Adolescents Self-Esteem. *Journal of Youth and Adolescence, 48*, 1203 – 1217.
- Klaczynski, P. A. (2006). Learning, belief biases, and metacognition. *Journal of Cognition and Development, 7*(3), 295–300.
- Kochendorfer, L. B., Kerns, K. A. (2017). Perceptions of Parent-Child Attachment Relationships and Friendship Qualities: Predictors of Romantic Relationship Involvement and Quality in Adolescence. *Journal of Youth and Adolescence, 46*(5), 1009-10021.
- Kokešová, K. (2019). *Vliv výchovného stylu rodičů a stylů identity na sebehodnocení ve střední adolescenci*. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií.

- Larson, R., & Richards, M. H. (1991). Daily companionship in late childhood and early adolescence: changing developmental contexts. *Child Development*, 62(2), 284-300.
- Lent, R. W., Brown, S. D., & Hackett, G. (1994). Toward a unifying social cognitive theory of career and academic interest, choice, and performance. *Journal of Vocational Behavior*, 45, 79-122.
- Liu, Y. L. (2008). An examination of three models of the relationships between parental attachments and adolescents' social functioning and depressive symptoms. *Journal of Youth and Adolescence*, 37, 941–952.
- Lopez, F. G., Lent, R. W., Brown, S. D., & Gore, P. A. (1997). Role of social-cognitive expectations in high school students' mathematics-related interest and performance. *Journal of Counseling Psychology*, 44, 44-52.
- Luciano, E. C., & Orth, U. (2017). Transitions in romantic relationships and development of self-esteem. *Journal of personality and Social Psychology*, 112, 307–328
- Macek, P. (2003). *Adolescence*. Praha: Portál.
- Macek, P., Horská, E., Kotrlová, H., Kvitkovičková, L., Lacinová, L., & Ježek, S. (2016). Paths to adulthood: Projects and methods.
- Macek, P., & Lacinová, L. (2006). *Vztahy v dospívání*. Brno: Barrister & Principal, 2006.
- Makinson, L., & Myers, J. E. (2003). Wellness: An alternative paradigm for violence prevention. *Journal of Humanistic Counselling, Education, and Development*, 42, 165-177.
- Markus, H. R., & Wurf, E. (1987). The dynamic self-concept: A social psychological perspective. *Annual Review of Psychology*, 38, 299-337.
- Mattanah, J. F., Lopez, F. G., & Govern, J. M. (2011). The contributions of parental attachment bonds to college student development and adjustment: A meta-analytic review. *Journal of Counseling Psychology*, 58, 565–596.
- Matsushima, R., & Shiomi, K. (2003). Social self-efficacy and interpersonal stress in adolescence. *Social Behavior and Personality*, 31, 323–332.
- Meyer, B., & Kim, U. (2000). *The inter-relationships among German adolescents' self-efficacy, perception of home and school environment, and health*. Poster presented at

the 15th International Congress of the International Association for Cross-Cultural Psychology (IACCP), Pultusk, Poland.

- Michalčáková, R., Lacinová, L., Bouša, O., & Schlesingerová, M. (2011). Strach ze smrti v kontextu citové vazby v období dospívání. *Sociální studia* 2, 107-120.
- Mikulincer, M., Shaver, P. R. (2007a). *Attachment in adulthood, structure, dynamics and change*. New York.
- Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2007b). Boosting attachment security to promote mental health, prosocial values, and inter-group tolerance. *Psychological Inquiry*, 18, 139-156.
- Missotten, L. C., Branje, S., Luycky, K., Vanhalst, J., & Goossens, L. (2011). Identity Styles and Conflict Resolution Styles: Associations in Mother-Adolescent Dyads. *Journal of Youth & Adolescence*, 40(8), 972–982.
- Moynihan, L. M., Roehling, M. V., LePine, M. A., & Boswell, W. R. (2003). A longitudinal study of the relationship among job search self-efficacy, job interviews and employment outcomes. *Journal of Business and Psychology*, 18, 203–233.
- Montemayor, R., & Flannery, D. J. (1989). A naturalistic study of the involvement of children and adolescents with their mothers and friends: Developmental differences in expressive behavior. *Journal of Adolescent Research*, 4, 3–14.
- Moreira, H., Martins, T., Gouveia, M. J., & Canavarro, M. C. (2015). Assessing adult attachment across different contexts: validation of the Portuguese version of the experiences in Close Relationships-Relationship Structures questionnaire. *Journal Of Personality Assessment*, 97(1), 22-30.
- Morell-mengual, V., Gil-llario, M. D., & Castro-Calvo, J. (2016). *Construction and validation of a self-efficacy scale*.
- Muris, P. (2001). A brief questionnaire for measuring self-efficacy in youths. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 23, 145–149.
- Murray, S. L., Holmes, J. G., & Griffin, D. W. (2000). Self-esteem and the quest for felt security: How perceived regard regulates attachment processes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78, 478
- Nauta, M. M., Kahn, J., Angell, J., & Cantarelli, E. A. (2002). Identifying the antecedent in the relation between career interests and self-efficacy: Is it one, the other, or both? *Journal of Counseling Psychology*, 49, 290–301

- Nelson, S. C., Wängqvist, M., Kling, J., Frisén, A., & Syed, M. (2018). Identity and the Body: Trajectories of Body Esteem from Adolescence to Emerging Adulthood. *Developmental Psychology*, 54(6), 1159–1171.
- Noom, M. J., Deković, M., & Meeus, W. H. (1999). Autonomy, attachment and psychosocial adjustment during adolescence: A double-edged sword? *Journal of Adolescence*, 22, 771–783.
- Özbay, G. (1997). *Developing a scale aiming at determining the problem areas of university students: study of validity and reliability* (Unpublished Master's Thesis). Karadeniz Technical University, Trabzon.
- Pajares, F., & Urdan, T. (Eds.). (2005). *Self-efficacy and adolescence*. Greenwich, CT: Information Age.
- Paterson, J. E., & Field, J. (1994). Adolescents' perceptions of their attachment relationships with their mothers, fathers, and friends. *Journal Of Youth & Adolescence*, 23(5), 579
- Piaget, J. (1997). *The moral judgment of the child*. New York: Free Press.
- Pienkowski, C., & Bouvattier, C. (2015). *Early Puberty: Latest Findings, Diagnosis, Treatment, Long-term Outcome*. Paris: Springer.
- Piquart, M., Juang, L. P., & Silbereisen, R. K. (2003). Self-efficacy and successful school-to-work transition: A longitudinal study. *Journal of Vocational Behavior*, 63, 329–346.
- Dacre Pool, L. D., & Qualter, P. (2013). Emotional self-efficacy, graduate employability, and career satisfaction: Testing the associations. *Australian Journal of Psychology*, 65, 214–223.
- Puspalthaa, A., & Chellappan, K. (2016). Social and emotional self-efficacy of adolescents: measured and analysed interdependencies within and across academic achievement level. *International Journal of Adolescence any Youth*, 21 (3), 279 – 288.
- Ravitz, P., Maunder, R., Hunter, J., Sthankiya, B., & Lancee, W. (2010). Review article: Adult attachment measures. *Journal Of Psychosomatic Research*, 69, 419-432.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and adolescent self-image*. NJ: Princeton University Press.
- Rosenberg, M. (1979). *Conceiving the self*. New York: Basic Books.

- Rosenberg, M., Schoenbach, C., Schooler, C., & Rosenberg, F. (1995). Global Self-Esteem and Specific Self-Esteem: Different Concepts, Different Outcomes. *American Sociological Review*, 60(1), 141.
- Rubin, K. H, Bukowski, W. M, Parker, J. G., & Bowker, J. C. (2006). *Peer interactions, relationships, and groups*. Handbook of Child Psychology. 571–645. New Jersey: Wiley.
- Salami, S. O. (2010). Emotional intelligence, self-efficacy, psychological well-being and students' attitudes: Implications for quality education. *European Journal of Educational Studies*, 2, 247–257.
- Selman, R. L., & Byrne, D. F. (1974). A structural developmental analysis of levels of role taking in middle childhood. *Child Development*, 45(3), 803–806.
- Seiffge-Krenke, I. (2006). Coping with relationship stressors: The impact of different working models of attachment and links to adaptation. *Journal of Youth and Adolescence*, 35, 24
- Sibley, C. G., & Overall, N. C. (2008). Modeling the hierarchical structure of attachment representations: A test of domain differentiation. *Personality And Individual Differences*, 44, 238-249.
- Smith, H. M., & Betz, N. E. (2000). Development and validation of a scale of perceived social self-efficacy. *Journal of Career Assessment*, 8, 283 - 301.
- Smith, H. M., & Betz, N. E. (2002). An examination of efficacy and esteem pathways to depression in young adulthood. *Journal of Counseling Psychology*, 49, 438–448.
- Smith, E. R., & Mackie, D. M. (2007). *Social Psychology (3rd ed.)*. Hove: Psychology Press
- Stjivic, A. D., & Luthans, F. (1998). Self-efficacy and work-related performance
- Song, H., Thompson, R. A., & Ferrer, E. (2009). Attachment and self-evaluation in Chinese adolescents: Age and gender differences. *Journal of Adolescence*, 32, 1267–1286.
- In R. M. L. Steinberg (Ed.) *Handbook of adolescent psychology: Vol. 2. Contextual influences on adolescent development* (pp. 74–103). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Stice, E. (2003). Puberty and body image. (2003). *Gender differences at puberty*. New York, NY, US: Cambridge University Press.

- Strelnieks, M. (2005). *The relationship of students' domain specific self-concepts and self-efficacy to academic performance* (Unpublished doctoral dissertation). Marquette University, Wisconsin.
- Schulenberg, J. E., Bryant, A. L., & O'Malley, P. M. (2004). Taking hold of some kind of life: How developmental tasks relate to trajectories of well-being during the transition to adulthood. *Development and Psychopathology, 16*, 1119–1140
- Tamannaefar, M. R., & Motaghedifard, M. (2014). Subjective wellbeing and its subscales among students: The study of role of creativity and self-efficacy. *Thinking Skills and Creativity, 12*, 37–42
- Uytun, M. C., Oztop, D. B., & Esel, E. (2013). Evaluating the attachment behaviour during puberty and adulthood. *The Journal of Psychiatry and Neurological Science, 26*, 177 – 189.
- Watson, J. C. (2018). Examining the relationship between self-esteem, mattering, school connectedness, and wellness among middle school students. *Professional School Counselling, 21*(1), 108-118.
- Weichold, K., Silbereisen, R. K., & Schmitt-Rodermund, E. (2003). Short-term and long-term consequences of early versus late physical maturation in adolescents. In Hayward, C. (Ed.). (2003). *Gender differences at puberty*. New York, NY, US: Cambridge University Press.
- West, C., & Zimmerman, D. (1987). Doing gender. *Gender and Society, 1*, 125–151.
- Wright, S. L., & Perrone, K. M. (2010). An examination of the role of attachment and efficacy in life satisfaction. *Counseling Psychologist, 38*, 796–823.
- Zimmerman, B. J. (2000). Self-efficacy: An essential motive to learn [Online]. *Contemporary Educational Psychology, 25*(1), 82-91.

Seznam grafů

Graf 1 – Lineární regrese – vliv vyhýbavosti ve vztahu k matce na vědomí vlastní účinnosti	40
Graf 2 – Lineární regrese – vliv úzkostnosti ve vztahu k matce na vědomí vlastní účinnosti	41
Graf 3 - Lineární regrese – vliv vyhýbavosti ve vztahu k otci na vědomí vlastní účinnosti..	41
Graf 4 – Lineární regrese – vliv vyhýbavosti ve vztahu ke kamarádovi na vědomí vlastní účinnosti	42
Graf 5 – Lineární regrese – vliv vyhýbavosti ve vztahu ke kamarádovi na vědomí vlastní účinnosti	42
Graf 6 – Lineární regrese – vliv úzkostnosti ve vztahu ke kamarádovi na vědomí vlastní účinnosti	43
Graf 7 – Lineární regrese – vliv vědomí vlastní účinnosti na sebehodnocení	43

Seznam obrázků

Obrázek 1 – Mediační vliv vědomí vlastní účinnosti na vztah vyhýbavosti vůči matce a sebehodnocení	44
Obrázek 2 – Mediační vliv vědomí vlastní účinnosti na vztah vyhýbavosti vůči otci a sebehodnocení	45
Obrázek 3 – Mediační vliv vědomí vlastní účinnosti na vztah vyhýbavosti vůči kamarádovi a sebehodnocení	45
Obrázek 4 – Mediační vliv vědomí vlastní účinnosti na vztah úzkostnosti vůči matce a sebehodnocení	46
Obrázek 5 – Mediační vliv vědomí vlastní účinnosti na vztah úzkostnosti vůči otci a sebehodnocení	47
Obrázek 6 – Mediační vliv vědomí vlastní účinnosti na vztah úzkostnosti vůči kamarádovi na sebehodnocení	47

Seznam tabulek

Tabulka 1 – Crombachova alfa	33
Tabulka 2 – Testy normality	35
Tabulka 3 – Deskriptivní statistiky	37
Tabulka 4 – Závislost sebehodnocení a vědomí vlastní účinnosti na úzkostnosti/vyhýbavosti ve vztahu k matce/otci/ kamarádovi	38
Tabulka 5 - Závislost sebehodnocení a vědomí vlastní účinnosti na úzkostnosti/vyhýbavosti ve vztahu k matce/otci/ kamarádovi u chlapců a dívek	39
Tabulka 6 – Výsledky testů vztahu úzkostnosti a vyhýbavosti s dalšími proměnnými	48
Tabulka 7 - Vztah mezi vyhýbavostí, úzkostností a počtem přátel	49
Tabulka 8 – Vztah mezi vyhýbavostí, úzkostností a pohlavím	49
Tabulka 9 – Vztah mezi vyhýbavostí, úzkostností a typem společné domácnosti	50
Tabulka 10 – Vztah mezi vyhýbavostí, úzkostností a typem rodiny	50
Tabulka 11– Vztah mezi vyhýbavostí, úzkostností a počtem sourozenců	50
Tabulka 13 – Vztah mezi vyhýbavostí, úzkostností a vzděláním matky	51
Tabulka 14 – Vztah mezi vyhýbavostí, úzkostností a vzděláním otce	51
Tabulka 15 – Vztah mezi vyhýbavostí, úzkostností a typem školy	51
Tabulka 16 – Vztah mezi vyhýbavostí, úzkostností a akademickým úspěchem	52
Tabulka 17 – Vztahy sebehodnocení a vědomí vlastní účinnosti s dalšími proměnnými	52
Tabulka 18 – Vztah mezi sebehodnocením, vědomím vlastní účinnosti a počtem přátel	52
Tabulka 19 – Vztah mezi sebehodnocením, vědomím vlastní účinnosti a pohlavím	53
Tabulka 20 – Vztah mezi sebehodnocením, vědomím vlastní účinnosti a typem školy	53
Tabulka 21 – Vztah mezi sebehodnocením, vědomím vlastní účinnosti a akademickým úspěchem	53

Seznam zkratek

ECR-RS	Experience in Close Relationships – Relationship Structures Questionnaire
GSE	General Self-Efficacy Scale
APA	American Psychological Association
IPPA	Inventory of Parent and Peer Attachment

Příloha 1

Informovaný souhlas

Vážení rodiče, milí studenti,

jmenuji se Jana Kašická a jsem studentka pátého ročníku oboru Psychologie na Filozofické fakultě Karlovy univerzity. V současné době provádím výzkum pro svou diplomovou práci, v rámci, které se zabývám **sebehodnocením adolescentů v souvislosti se vztahem k rodičům a vědomím vlastní účinnosti**. Dotazování je anonymní, výsledky studie mohou přispět k lepšímu pochopení toho, jak vztah s rodiči souvisí se sebehodnocením dnešních adolescentů a do jaké míry mají současně důvěru ve vlastní schopnosti a rozšířit tak poradenské možnosti.

V rámci výzkumu dostane Vaše dítě dotazník, jehož vyplnění je anonymní a bude trvat asi 20 minut. Každý účastník má právo v kterýkoli moment od účasti na výzkumu odstoupit, pokud ještě své archy s odpověďmi neodevzdal. Účastník má právo na kteroukoli z otázek neodpovědět bez udání důvodu; v případě nejasností může klást otázky. Data budou zpracována autorkou diplomového projektu pouze hromadně se zachováním anonymity, po zpracování budou dotazníky skartovány. S odpověďmi respondenta nebudou seznámeni spolužáci ani učitelé.

Z tohoto výzkumu, který se zaměřuje na reflexi prožívání dospívajících, neplynou žádná rizika pro jejich psychický stav.

Obracím se tímto na Vás s velkou prosbou o umožnění zapojení Vašeho dítěte do výše popsaného výzkumného projektu. Díky tomu bude možné získat cenné informace o dospívajících. V případě Vašeho zájmu Vám ráda výsledky diplomové práce zpřístupním.

Souhlasíte-li se zapojením Vašeho dítěte do výzkumu, vyplňte, prosím, níže přiložený formulář.

S jakýmikoli dotazy se na mě neváhejte obrátit (janakasicka@seznam.cz).

Děkuji za Vaši ochotu a spolupráci.

Jana Kašická

.....zde odstříhnete

Informovaný souhlas

Prohlašuji, že souhlasím s účastí mého syna/mé dcery
_____ (jméno a příjmení dítěte) ve výzkumu, který
se zabývá sebehodnocením adolescentů.

Prohlašuji, že jsem byl(a) informován(a), že:

- zpracování dat je anonymní
- účast mého dítěte ve výzkumu je dobrovolná
- moje dcera/můj syn může od výzkumu kdykoli odstoupit.

Současně potvrzuji, že jsem byl/a informována o průběhu a povaze výzkumu.

_____
Podpis zákonného zástupce dítěte

_____
Datum

_____
Podpis dítěte

_____
Datum

V případě zájmu o výsledky výzkumu zde uveďte jednu či více e-mailových adres (Vaši, případně Vašeho dítěte)

e-mail: _____

Příloha 2

Identifikační číslo

Dotazník

Děkuji ti za Tvůj čas, který věnuješ vyplnění dotazníku. Odpovědi jsou anonymní, nebude možné dohledat, kdo vyplňoval který dotazník, protože každý vystupuje pouze pod identifikačním číslem. Nikdo se tak nedozví, co jsi napsal/a. Proto se neboj být skutečně upřímný/á. Neexistují žádné správné či špatné odpovědi.

a) Tato část dotazníku se zabývá sebehodnocením. Prosím Tě o jeho vyplnění.

Následující výroky se týkají Tvého sebehodnocení. Přečti si pozorně každý výrok a zamysli se nad ním. U každého výroku vždy zakroužkuj jedno číslo, které na dané stupnici nejlépe vyjadřuje Tvoji odpověď.

ŠKÁLA – 1 (SILNĚ NESOUHLASÍM) – 2 (SPÍŠE NESOUHLASÍM) – 3 (SPÍŠE SOUHLASÍM) – 4 (SILNĚ SOUHLASÍM).

1. JSEM SE SEBOU VCELKU SPOKOJENÝ/SPOKOJENÁ

silně nesouhlasím   1   2   3   4   silně souhlasím

2. OBČAS SI MYSLÍM, ŽE JSEM K NIČEMU

silně nesouhlasím   1   2   3   4   silně souhlasím

3. CÍTÍM, ŽE MÁM ŘADU DOBRÝCH VLASTNOSTÍ

silně nesouhlasím   1   2   3   4   silně souhlasím

4. CÍTÍM, ŽE TOHO NENÍ MNOHO, NA CO BYCH U SEBE MOHL/MOHLA BÝT HRDÝ/HRDÁ

silně nesouhlasím   1   2   3   4   silně souhlasím

5. JSEM SCHOPEN/SCHOPNA DĚLAT ŘADU VĚCÍ STEJNĚ TAK DOBŘE JAKO VĚTŠINA DRUHÝCH LIDÍ

silně nesouhlasím   1   2   3   4   silně souhlasím

6. CÍTÍM SE NĚKDY ZBYTEČNÝ/ZBYTEČNÁ

silně nesouhlasím   1   2   3   4   silně souhlasím

7. MYSLÍM, ŽE JAKO ČLOVĚK MÁM PŘINEJMENŠÍM STEJNOU HODNOTU JAKO DRUZÍ

silně nesouhlasím   1 2 3 4   silně souhlasím

8. PŘEJI SI, ABYCH SI SÁM/SAMA SEBE MOHL/MOHLA VÍCE VÁŽIT

silně nesouhlasím   1 2 3 4   silně souhlasím

9. CELKEM VZATO, MÁM TENDENCI SI MYSLET, ŽE JSEM ZBYTEČNÝ ČLOVĚK

silně nesouhlasím   1 2 3 4   silně souhlasím

10. MÁM K SOBĚ Kladný vztah

silně nesouhlasím   1 2 3 4   silně souhlasím

b) Tato část dotazníku se zabývá prožíváním tvého vztahu k mámě. Prosím Tě o jeho vyplnění.

Následující výroky se týkají prožívání Tvého vztahu k mámě. Přečti si pozorně každý výrok a zamysli se nad ním. U každého výroku vždy zakroužkuj jedno číslo, které na dané stupnici nejlépe vyjadřuje Tvoji odpověď.

STUPNICE MÁ 7 BODŮ, KDE „1“ ZNAČÍ, ŽE SILNĚ NESOUHLASÍŠ S DANÝM VÝROKEM A „7“, ŽE NAOPAK SILNĚ SOUHLASÍŠ. BODY MEZI TĚMITO ČÍSLY VYJADŘUJÍ POCITY MEZI TÍMTO SILNÝM NESOUHLESEM A SILNÝM SOUHLESEM.

1. POMÁHÁ MI, KDYŽ SE V PŘÍPADĚ POTŘEBY MOHU NA MÁMU OBRÁTIT

silně nesouhlasím   1 2 3 4 5 6 7   silně souhlasím

2. OBVYKLE S MÁMOU MLUVÍM O SVÝCH PROBLÉMECH A STAROSTECH

silně nesouhlasím   1 2 3 4 5 6 7   silně souhlasím

3. S MÁMOU VŠECHNO PRODEBATUJI

silně nesouhlasím   1 2 3 4 5 6 7   silně souhlasím

4. PŘIPADÁ MI SNADNÉ SPOLÉHAT SE NA MÁMU

silně nesouhlasím   1 2 3 4 5 6 7   silně souhlasím

5. NECÍTÍM SE DOBŘE, KDYŽ SE MÁM MÁMĚ SVĚŘOVAT

silně nesouhlasím   1 2 3 4 5 6 7   silně souhlasím

6. RADĚJI MÁMĚ NEDÁVÁM NAJEVO, JAK SE V HLOUBI DUŠE CÍTÍM

silně nesouhlasím   1 2 3 4 5 6 7   silně souhlasím

7. ČASTO SI DĚLÁM STAROSTI, ŽE NA MNĚ MÁMĚ SKUTEČNĚ NEZÁLEŽÍ

silně nesouhlasím   1 2 3 4 5 6 7   silně souhlasím

8. BOJÍM SE, ŽE MĚ MÁMA MŮŽE OPUSTIT

silně nesouhlasím   1 2 3 4 5 6 7   silně souhlasím

9. TRÁPÍM SE TÍM, ŽE O MĚ MÁMA NEBUDE TAK STÁT, JAK JÁ STOJÍM O NI

silně nesouhlasím   1 2 3 4 5 6 7   silně souhlasím

c) Tato část dotazníku se zabývá prožíváním tvého vztahu k otci. Prosím Tě o jeho vyplnění.

Následující výroky se týkají prožíváním Tvého vztahu k otci. Přečti si pozorně každý výrok a zamysli se nad ním. U každého výroku vždy zakroužkuj jedno číslo, které na dané stupnici nejlépe vyjadřuje Tvoji odpověď.

STUPNICE MÁ 7 BODŮ, KDE „1“ ZNAČÍ, ŽE SILNĚ NESOUHLAŠÍŠ S DANÝM VÝROKEM A „7“, ŽE NAOPAK SILNĚ SOUHLAŠÍŠ. BODY MEZI TĚMITO ČÍSLY VYJADŘUJÍ POCITY MEZI TÍMTO SILNÝM NESOUHLESEM A SILNÝM SOUHLESEM.

1. POMÁHÁ MI, KDYŽ SE V PŘÍPADĚ POTŘEBY MOHU NA TÁTU OBRÁTIT

silně nesouhlasím   1 2 3 4 5 6 7   silně souhlasím

2. OBVYKLE S TÁTOU MLUVÍM O SVÝCH PROBLÉMECH A STAROSTECH

silně nesouhlasím   1 2 3 4 5 6 7   silně souhlasím

3. S TÁTOU VŠECHNO PRODEBATUJI

silně nesouhlasím   1 2 3 4 5 6 7   silně souhlasím

4. PŘIPADÁ MI SNADNÉ SPOLÉHAT SE NA TÁTU

silně nesouhlasím   1 2 3 4 5 6 7   silně souhlasím

5. NECÍTÍM SE DOBŘE, KDYŽ SE MÁM TÁTOVI SVĚŘOVAT

silně nesouhlasím   1 2 3 4 5 6 7   silně souhlasím

6. RADĚJI TÁTOVI NEDÁVÁM NAJEVO, JAK SE V HLOUBI DUŠE CÍTÍM

silně nesouhlasím   1 2 3 4 5 6 7   silně souhlasím

7. ČASTO SI DĚLÁM STAROSTI, ŽE NA MNĚ TÁTOVI SKUTEČNĚ NEZÁLEŽÍ

silně nesouhlasím   1 2 3 4 5 6 7   silně souhlasím

8. BOJÍM SE, ŽE MĚ TÁTA MŮŽE OPUSTIT

silně nesouhlasím   1 2 3 4 5 6 7   silně souhlasím

9. TRÁPÍM SE TÍM, ŽE O MĚ TÁTA NEBUDE TAK STÁT, JAK JÁ STOJÍM O NĚJ

silně nesouhlasím   1 2 3 4 5 6 7   silně souhlasím

d) Tato část dotazníku se zabývá prožíváním tvého vztahu k nejlepšímu kamarádovi/kamarádce. Prosím Tě o jeho vyplnění.

Následující výroky se týkají prožíváním Tvého vztahu k nejlepšímu kamarádovi/kamarádce (uvažuj, prosím, o kamarádovi/kamarádce, ke kterému/které máš největší důvěru). Přečti si

pozorně každý výrok a zamysli se nad ním. U každého výroku vždy zakroužkuj jedno číslo, které na dané stupnici nejlépe vyjadřuje Tvoji odpověď.

STUPNICE MÁ 7 BODŮ, KDE „1“ ZNAČÍ, ŽE SILNĚ NESOUHLASÍŠ S DANÝM VÝROKEM A „7“, ŽE NAOPAK SILNĚ SOUHLASÍŠ. BODY MEZI TĚMITO ČÍSLY VYJADŘUJÍ POCITY MEZI TÍMTO SILNÝM NESOUHLESEM A SILNÝM SOUHLESEM.

1. POMÁHÁ MI, KDYŽ SE V PŘÍPADĚ POTŘEBY MOHU NA NĚJ/NA NI OBRÁTIT

silně nesouhlasím   1 2 3 4 5 6 7   silně souhlasím

2. OBVYKLE S NÍM/NÍ MLUVÍM O SVÝCH PROBLÉMECH A STAROSTECH

silně nesouhlasím   1 2 3 4 5 6 7   silně souhlasím

3. S NÍM/NÍ VŠECHNO PRODEBATUJI

silně nesouhlasím   1 2 3 4 5 6 7   silně souhlasím

4. PŘIPADÁ MI SNADNÉ SPOLÉHAT SE NA NĚJ/NI

silně nesouhlasím   1 2 3 4 5 6 7   silně souhlasím

5. NECÍTÍM SE DOBŘE, KDYŽ SE MÁM JEMU/JÍ SVĚŘOVAT

silně nesouhlasím   1 2 3 4 5 6 7   silně souhlasím

6. RADĚJI MU/JÍ NEDÁVÁM NAJEVO, JAK SE V HLOUBI DUŠE CÍTÍM

silně nesouhlasím   1 2 3 4 5 6 7   silně souhlasím

7. ČASTO SI DĚLÁM STAROSTI, ŽE NA MNĚ JEMU/JÍ SKUTEČNĚ NEZÁLEŽÍ

silně nesouhlasím   1 2 3 4 5 6 7   silně souhlasím

8. BOJÍM SE, ŽE MĚ ON/ONA MŮŽE OPUSTIT

silně nesouhlasím   1 2 3 4 5 6 7   silně souhlasím

9. TRÁPÍM SE TÍM, ŽE O MĚ ON/ONA NEBUDE TAK STÁT, JAK JÁ STOJÍM O NĚJ/NI

silně nesouhlasím   1 2 3 4 5 6 7   silně souhlasím

- e) **Tato část dotazníku se zabývá tím, jak věříš sám sobě a svým dovednostem, schopnostem či zkušenostem. Prosím Tě o jeho vyplnění.**

Následující výroky se týkají toho, jak věříš sám sobě a svým dovednostem, schopnostem či zkušenostem. Přečti si pozorně každý výrok a zamysli se nad ním. U každého výroku vždy zakroužkuj jedno číslo, které na dané stupnici nejlépe vyjadřuje Tvoji odpověď.

Škála – 1 (neplatí) – 2 (spíše neplatí) – 3 (spíše platí) – 4 (platí).

1. **KDYŽ SE O TO OPRAVDU USILOVNĚ SNAŽÍM, PAK MOHU VŽDY ZVLÁDAT NESNADNÉ PROBLÉMY**

neplatí   1 2 3 4   platí

2. **KDYŽ SE NĚKDO POSTAVÍ PROTI MNĚ, MOHU NALÉZT ZPŮSOB, JAK DOSÁHNOUT TOHO, ČEHO DOSÁHNOUT CHCI**

neplatí   1 2 3 4   platí

3. **JE PRO MNE POMĚRNĚ SNADNÉ DRŽET SE SVÝCH PŘEDSEVZETÍ A DOSÁHNOUT CÍLŮ, KTERÉ SI VYTÝČÍM**

neplatí   1 2 3 4   platí

4. **DÍKY SVÝM ZKUŠENOSTEM A MOŽNOSTEM VÍM, JAK ZVLÁDAT NEČEKANÉ SITUACE**

neplatí   1 2 3 4   platí

5. **DÍKY SVÉ VYNALÉZAVOSTI VÍM, JAK ZVLÁDNOUT NEPŘEDVÍDANÉ SITUACE.**

neplatí   1 2 3 4   platí

6. VYNALOŽÍM-LI NA TO POTŘEBNÉ ÚSILÍ, PAK MOHU NALÉZT ŘEŠENÍ TĚMĚŘ PRO KAŽDÝ PROBLÉM

neplatí   1 2 3 4   platí

7. KDYŽ SE DOSTANU DO OBTÍŽÍ, UMÍM ZŮSTAT KLIDNÝ/Á, PROTOŽE SE MOHU PLNĚ SPOLEHNOUT NA SVOU SCHOPNOST ZVLÁDAT TĚŽKOSTI

neplatí   1 2 3 4   platí

8. KDYŽ STOJÍM PŘED URČITÝM PROBLÉMEM, PAK MĚ NAPADÁ OBVYKLE NĚKOLIK ZPŮSOBŮ, JAK SE S NÍM VYPOŘÁDAT

neplatí   1 2 3 4   platí

9. KDYŽ SE DOSTANU DO TÍSNIVÉ SITUACE, PODAŘÍ SE MI OBVYKLE VYMYSLET, CO BY SE DALO DĚLAT

neplatí   1 2 3 4   platí

10. OBVYKLE SE DOKÁŽU VYPOŘÁDAT SE VŠÍM, CO MI PŘIJE DO CESTY

neplatí   1 2 3 4   platí

f) Nyní následuje posledních pár jednotlivých otázek. Zakroužkuj vždy jednu odpověď, u některých otázek případně odpověď dopiš.

1. KDYŽ POROVNÁŠ POČET SVÝCH KAMARÁDŮ S POČTEM KAMARÁDŮ OSTATNÍCH DĚTÍ VE TVÉM VĚKU, PAK MÁŠ....

a) výrazně méně přátel než ostatní děti.

b) spíše méně přátel než ostatní děti.

c) zhruba stejně přátel jako ostatní děti.

d) spíše více přátel než ostatní děti.

e) výrazně více přátel než ostatní děti.

2. JAKÉHO JSI POHLAVÍ?

- a) kluk
- b) holka

3. KOLIK TI JE LET? (VYPIŠ ČÍSLICÍ)

.....

4. S KÝM ŽIJEŠ VE SPOLEČNÉ DOMÁCNOSTI?

- a) žiju s otcem i matkou
- b) žiju jen s matkou
- c) žiju jen s otcem
- d) žiju ve střídavé péči rodičů
- e) žiju s matkou a nevlastním otcem
- f) žiju s otcem a nevlastní matkou
- g) žiju s jiným příbuzným (babičkou, tetou)

jiná možnost (*upřesni*) .....

5. ŽIJEŠ V RODINĚ ÚPLNÉ, NEÚPLNÉ (ŽIJEŠ S JEDNÍM Z RODIČŮ) ČI DOPLNĚNÉ (ZNOVUSLOŽENÉ – BYDLÍ S VÁMI NOVÝ PARTNER TVÉHO RODIČE)?

- a) úplná
- b) neúplná
- c) doplněné (znovusložené)

6. KOLIK MÁŠ VLASTNÍCH SOUROZENCŮ? (VYPIŠ JEJICH POHLAVÍ A VĚK) .....

7. KOLIKÁTÝ JSI V POŘADÍ MEZI SOUROZENCÍ?

- d) nejstarší
- e) nejmladší
- f) prostřední
- g) jiné pořadí, jaké:

8. VZDĚLÁNÍ MATKY

- a) Základní, střední odborné
- b) Středoškolské ukončené maturitou
- c) Vysokoškolské

9. VZDĚLÁNÍ OTCE

- a) Základní, střední odborné
- b) Středoškolské ukončené maturitou
- c) Vysokoškolské

10. AKADEMICKÝ ÚSPĚCH – JAKÝ JSI MĚL PRŮMĚR ZA POSLEDNÍ UKONČENÝ ŠKOLNÍ ROK? (VYPIŠ ČÍSLICÍ, JESTLI NEVÍŠ PŘESNĚ, TAK ASPOŇ ORIENTAČNĚ, PŘÍPADNĚ, KOLIK JSI MĚL JAKÝCH ZNÁMEK)

.....

11. TYPY STUDOVANÉ ŠKOLY

- a) Gymnázium
- b) Střední odborná škola – obor bez maturity
- c) Střední odborná škola – obor s maturitou

Děkuji za vyplnění dotazníku!

